

Anne Ilkko

**NUORTEN MAKSUHÄIRIÖT JA NIIDEN SEURAAMUKSET SEKÄ
RATKAISUKEINOT KAINUUSSA**

Opinnäytetyö
Kajaanin ammattikorkeakoulu
Liiketalouden ja hallinnon ala
Oikeustradenomi
Kevät 2009

**Kajaanin
ammattikorkeakoulu**

OPINNÄYTETYÖ TIIVISTELMÄ

Koulutusala Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma
Tekijä(t) Anne Ilkko	
Työn nimi Nuorten maksuhäiriöt ja niiden seuraamukset sekä ratkaisukeinot Kainuussa	
Vaihtoehtoiset ammattiopinnot Oikeudelliset opinnot	Ohjaaja(t) Sami Malm
	Toimeksiantaja
Aika Kevät 2009	Sivumäärä ja liitteet 49 + 2
<p>Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli perehtyä 18 - 30 vuotiaiden nuorten aikuisten maksuhäiriöihin ja maksuhäiriöistä johtuviin seuraamuksiin sekä velkaongelmien ratkaisukeinoihin. Opinnäytetyössä tarkastellaan syitä nuorten velkaantumiseen Kainuun tasolla verrattuna koko maan tasolla tehtyihin tutkimuksiin nuorten kulutuskäyttämisessä. Lisäksi opinnäytetyössä selvitetään Kainuussa käytettyjä ratkaisukeinoja veloista selviytymiseen.</p> <p>Teoriaosuudessa perehdytään aikaisempien tutkimusten avulla nuorten kulutuskäyttäytymiseen ja ylivelkaantumiseen. Opinnäytetyössä tutustutaan talous- ja velkaneuvonnan toimintamalliin sekä talous- ja velkaneuvonnassa tarvittavaan velkaantumiseen liittyvään lainsäädäntöön. Lainsäädäntö -osiossa on otettu huomioon erityisesti kuluttajaa suojaava näkökulma. Keskeisiä käsitteitä ovat maksuhäiriö, velkaantuminen, talous- ja velkaneuvonta sekä luottotietolaki.</p> <p>Empiirisessä osassa tarkastellaan tilastoja maksuhäiriöistä, ulosotoista sekä velkomistuumioista vuonna 2008 Suomessa ja Kainuussa. Kyselytutkimus 18 - 30 vuotiaille nuorille aikuisille toteutettiin Kainuun maakunta - kuntayhtymän talous- ja velkaneuvonnan avustamana. Tutkimuksen luotettavuus varmistettiin haastattelemalla Kainuun maakunta -kuntayhtymän velkaneuvojaa Esa Juntusta.</p>	
Kieli	suomi
Asiasanat	maksuhäiriö, ylivelkaantuminen, nuoret, ulosotto, luottotietolaki
Säilytyspaikka	☒ Kajaanin ammattikorkeakoulun Kaktus-tietokanta ☒ Kajaanin ammattikorkeakoulun kirjasto

School Business	Degree Programme Business Administration
Author(s) Ilkko Anne	
Title Insolvency among Young People in the Kainuu Region	
Optional Professional Studies Financial Administration and Law	Instructor(s) Sami Malm
	Commissioned by
Date Spring 2009	Total Number of Pages and Appendices 49 + 2
<p>The target of the thesis is to study insolvency among young people aged 18 - 30 years, the consequences of insolvency, as well as solutions how to manage credit problems. The reasons for defaults in payment in the Kainuu region are compared to previous research results concerning the consumption behavior of young people in the whole of Finland.</p> <p>Consumption behavior of young adults and indebtedness are studied by means of earlier research in the theory part. The operation of the Money and Debt Adviser is covered, as well as necessary legislation concerning indebtedness. In the legislation section especially the point of view of customer protection has been taken into account. The main topics are insolvency, indebtedness, Money and Debt Adviser, as well as Credit Data Act.</p> <p>Statistics covering cases of insolvency, collection and court decisions on collection in the year 2008 in Finland and Kainuu is studied in the empirical part. A survey was carried out together with the Money and Debt Adviser in the Joint Authority of Kainuu Region. The respondents consisted of young people aged between 18 to 30. The reliability of the research was confirmed by interviewing the debt adviser Esa Juntunen in the Joint Authority of Kainuu Region.</p>	
Language of Thesis Finnish	
Keywords	insolvency, indebtedness, young people, collection, Credit Data Act
Deposited at	☒ Kaktus Database at Kajaani University of Applied Sciences ☒ Library of Kajaani University of Applied Sciences

ALKUSANAT

Opinnäytetyöni aiheeseen vaikutti yleinen maailmantalouden tilanne. Olemme eläneet nousukautta parikymmentä vuotta ja tottuneet kuluttamaan. Pikavippejä, vakuudetonta luottoa ja helppoa lainaa markkinoidaan aktiivisesti. Rahan käyttö vaatii kuitenkin jämäkkyyttä ja rajojen asettamista itselle. Olin kiinnostunut tutkimaan, miten nuoret aikuiset selviävät rahan käytössä hintojen ja elinkustannusten jatkuvasti noustessa. Usein työsuhteet nuorilla aikuisilla ovat määräaikaista, mikä osaltaan on omiaan vaikeuttamaan talouden hallintaa. Olin myös kiinnostunut selvittämään, millaista apua talous- ja velkaneuvonta tarjoaa velkaongelmiin joutuneelle. Luonnollisesti oikeustradenomiopiskelija haluaa perehtyä myös asiaan liittyvään lainsäädäntöön.

Opinnäytetyöhöni olen saanut arvokasta apua Kainuun maakunta-kuntayhtymän velkaneuvonnasta. Kiitokset kyselytutkimuksen avustamisesta Esa Juntuselle, Eila Holapalle ja Liisa Luukkoselle ja erityiset kiitokset haastattelusta vielä Esa Juntuselle. Kiitän myös ohjaavaa opettajaani Sami Malmia. Ja viimeisenä, mutta ei suinkaan vähäisimpänä, kiitokset perheelleni, kun he ovat jaksaneet tukea opiskelussani ja kuunnella tunteenpurkauksiani väsymyksen painaessa harteitani maalisuoran ollessa vielä näkymättömissä.

Nyt se maalisuora vihdoinkin koittaa...

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 VELKAANTUMINEN, MAKSUHÄIRIÖT JA NIIDEN SEURAAMUKSET	2
2.1 Velkaantuminen ja maksuhäiriö	2
2.2 Maksuhäiriöön johtavia syitä Suomessa	4
2.3 Maksuhäiriön seuraamukset	9
2.4 Talous- ja velkaneuvonta	10
2.4.1 Vapaaehtoiset järjestelyt ja yksityishenkilön velkajärjestely	13
2.5 Nuorten kulutustottumukset yleisesti	15
3 VELKAANTUMISEEN LIITTYVÄÄ LAINSÄÄDÄNTÖÄ	18
3.1 Luottotietolaki	18
3.2 Velan vanhentumista, korkoa, perintää ja ulosottoa säätelevät lait	22
3.3 Kuluttajansuojalaki	29
3.4 Laki talous- ja velkaneuvonnasta	31
3.5 Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä	32

4 NUORTEN MAKSUHÄIRIÖT KAINUUSSA

4.1 Maksuhäiriöt, velkomistuumiot ja ulosotot

Suomessa ja Kainuussa 35

4.2 Nuorten maksuhäiriöt Kainuussa – tutkimuksen toteutus ja

menetelmät 38

4.2.1 Teemahaastattelun tulokset 40

4.2.2 Ylivelkaantumiseen johtaneet syyt ja seuraukset 41

4.2.3 Ratkaisukeinot 42

4.3 Kyselyn ja haastattelun yhteensovittaminen 42

5 YHTEENVETO JA POHDINTA 44

LÄHTEET

LIITTEET

1 JOHDANTO

”Velka on veli otettaessa, veljenpoika maksettaessa”, vanha suomalainen sananparsi.

Pitkään kestäneen nousukauden jälkeen maailmantalous on ajautunut taantumaan. Yhdysvalloista alkanut finanssikriisi on heijastanut vaikutuksensa myös Suomeen ja Kainuuseen saakka. Päivittäin uutiset kertovat lomautuksista ja henkilöstön vähennyksistä eri toimialoilla. Mitä kuluttamaan tottunut hyvinvointiväestö on sopeutunut elämään uuden elämäntilanteen edessä?

Vuoden 2008 lopussa Suomessa oli yksityisillä henkilöillä yli puoli miljoonaa uutta maksuhäiriömerkintää. Maksuhäiriö mielletään jo sanana negatiiviseksi, koska se rajoittaa ihmisen elämää. Lainaa ja luottokorttia ei saa, jos merkintä luottotiedoista löytyy. Maksuhäiriömerkintä voi vaikuttaa myös asunnon ja työpaikan saantiin. Maksuhäiriömerkinnästä löytyy kuitenkin myös positiivinen puoli: merkintä pysäyttää mahdottomaksi käyneen velkakierteen. Merkintä luottotiedoissa ei suinkaan ole elinikäinen, vaan se on poistettava määräajan kuluessa, kun velka on maksettu pois tai kun se on vanhentunut.

Talous- ja velkaneuvonta on yhteiskunnan tarjoama tukimuoto velkaongelmiin joutuneille. Opinnäytetyöni teoriaosassa tarkastelen talous- ja velkaneuvonnan toimintatapaa sekä eri mahdollisuuksia veloista selviytymiseen. Synkän tunnelin päästä voidaan asiantuntevien velkaneuvojen avulla löytää valon pilkahdus ja alku uuteen elämään. Lainsäädäntö suojaa myös velallista, ei yksinomaan velkojia.

Luottotietojen keräämistä ja käsittelyä säädellään luottotietolaissa. Oikeusministeriön työryhmä on ehdottanut muutoksia luottotietolakiin koskien lähinnä merkinnän poistamista sekä rekisteriin merkittäviä tietoja. Henkilötietolain mukaan jokaisella on tarkastusoikeus, mitä tietoja luottotietorekisteriin on itsestä tallennettu ja mahdolliset jo poistetut luottotiedot.

Empiirisessä osassa tarkastellaan 18 – 30 -vuotiaiden kainuulaisten nuorten aikuisten velkaantumista, niistä syntyneitä ongelmia sekä ratkaisukeinoja. Tutkimus on toteutettu Kainuun maakunta kuntayhtymän velkaneuvonnan avulla velkaneuvonnassa asioiville henkilöille ja lisäksi tutkimuksen luotettavuuden varmistamiseksi on haastateltu Kainuun talous- ja velkaneuvonnan velkaneuvoja Esa Juntusta.

2 VELKAANTUMINEN, MAKSUHÄIRIÖT JA NIIDEN SEURAAMUKSET

2.1 Velkaantuminen ja maksuhäiriö

Velkasuhde syntyy kaksipuolisella sopimuksella: velkoja ja velallinen sopivat, että velkoja antaa velalliselle velkaa. Samalla he sopivat yleensä myös velan takaisinmaksu- ja muut ehdot. Velallinen allekirjoittaa yleensä velkakirjan ts. velkasitoumuksen, joka on yksipuolinen oikeustoimi. Edellä sanottu pätee nimenomaan pankeilta ja vakuutusyhtiöiltä sekä yksityishenkilöiltä saataviin velkoihin. Kulutusluotoissa, joissa kuluttaja ostaa elinkeinonharjoittajalta kulu- tushyödykkeen, tehdään yleensä kaksipuolinen kulutusluottosopimus.

Velkakirjan sijasta velkasitoumus voi sisältyä muuhunkin asiakirjaan. Ostaja voi jäädä kaup- pakirjassa kauppahintavelkaa myyjälle. Osamaksusopimuskin sisältää velkasitoumuksen.(Suoja- nen ym. 2006, 465 -466). Velkaantuminen voi alkaa ilman varsinaista velanottoa- kin, jos laskuja jää maksamatta rahan puutteessa tai sen vuoksi, että taloutta ei ole osattu etu- käteen suunnitella.(Koljonen & Römer-Paakkanen 2000, 2). Velkaongelmien takana on myös takausvastuiden lankeaminen maksettavaksi.(Valkama 2004, 42).

Velkaantuminen on kielteinen taloudellinen seikka: se on riskitekijä sairauden tai muun syyn muuttaessa aikaisempaa elämäntilannetta. Velkaantuminen on kielteinen resurssi suhteessa henkilön muihin resursseihin ja tämä kielteisyy- ys kasvaa muiden resurssien heikentyessä. Vel- kaantumisen taustalla on pyrkimys hallita ulkoista elämää tarkoituksena lisätä resursseja tai tasata kulutusta ajallisesti tyydyttävämällä tavalla. Ihminen velkaantuu kahdesta eri syystä: lisätäkseen velkaantumisen kautta muita resurssejaan (opinto- ja asuntolainat) tai lisätäkseen kulutustaan yli tulojensa (kulutusluotot). (Autio ym. 2002, 16 -17).

Pulkkisen (1988) tutkimuksessa ylivelkaantumisella tarkoitetaan henkilöitä, joilla on vähin- tään kaksi viranomaisen vahvistamaa maksuhäiriötä. (Autio ym. 2002, 17). Koljonen & Rö- mer-Paakkanen määrittelee tutkimusraportissaan nuoren ylivelkaantuneeksi, kun hän ei ky- kene suoriutumaan velkojensa hoidosta käytettävissä olevilla tuloillaan. (Koljonen & Römer- Paakkanen 2000, 3)

Ylivelkaantumisen syitä olivat mm. takaus, laskujen kasautuminen vähitellen, kodin perusta- minen, liian suuri kulutus suhteessa tuloihin, pelihimo, mielenterveysongelma, työttömyys, avo- tai avioero ja taitamattomuus oman talouden hallinnassa. Ylivelkaantuminen oli vaikut-

tanut terveyteen. Nuorista kaikki olivat kokeneet stressiä, ahdistusta ja masennusta. (Koljonen & Römer-Paakkanen 2000, 62).

Ylivelkaantuminen ja velkakierre ovat osittain päällekkäisiä ja vaikeasti toisistaan erotettavia velkaongelmatilanteita. Velkakierteellä tarkoitetaan vakavia ja kauan jatkuneita maksuvaikeuksia. Velkakierre tarkoittaa velkaongelmien ketjuuntumista eli alkavien ja olemassa olevien maksuvaikeuksien ratkomista lisäluottojen avulla. (Autio ym. 2002, 18)

Laskujen tai velan maksamisen laiminlyönti voi aiheuttaa maksuhäiriömerkinnän. Yksityishenkilön maksuhäiriömerkintä voidaan tallentaa luottotietorekisteriin, kun

- kulutusluoton maksu on myöhässä yli 60 päivää
- tuomioistuin on antanut velasta velkomistuumion
- ulosotto on todennut henkilön varattomaksi
- henkilölle on myönnetty yksityishenkilön velkajärjestely tai hän on vapaaehtoisessa velkajärjestelyssä. (Kuluttajavirasto 2008 c)

Suomen Asiakastieto Oy pitää Suomessa luottotietorekisteriä. Sen tarkoitus on antaa esimerkiksi osamaksusopimuksia tekeväälle yritykselle käsitys asiakkaan taloudellisesta asemasta sekä kyvystä hoitaa velkansa. Rekisteri auttaa arvioimaan ihmisten luotettavuutta. Toimintaa säätelee luottotietolaki. (Lehto-Isokoski 2008., 36 – 38.)

Kun asiakas hakee pankista lainaa, pankki tarkistaa tämän luottotiedot Asiakastiedolta. Jos merkintä löytyy, laina jää todennäköisesti saamatta. Maksuhäiriömerkintää ei kuitenkaan tehdä köykäisin perustein. Osamaksua odottava kauppias ei saa pelkällä puhelinsoitolla tahrattua asiakkaan luottotietoja. Merkintää ei myöskään tarvitse pelätä, jos maksaa sähkölaskun kolme viikkoa myöhässä tai jos pysäköintivirhemaksu on ehtinyt ulosmittaukseen. Silloin asiat voi vielä järjestää maksamalla tai neuvottelemalla. (Lehto-Isokoski 2008, 36 – 38.)

Maksun laiminlyönnistä pitää olla tuomioistuimen päätös tai ulosottoviranomaisen varattomuusmerkintä. Käytännössä silloin sähkölasku on ollut monta kuukautta maksamatta ja posti on tuonut useita perintäkirjeitä. Varattomuusmerkintä tarkoittaa, että ulosottajakaan ei ole

saanut perittyä saatavaa. Kulutusluottoja myöntävä yhtiö voi myös suoraan ilmoittaa luottotietoyhtiölle merkittäväksi rekisteriin yli 60 päivää myöhässä olevan saatavan. Asiakastieto ilmoittaa ensimmäisestä merkinnästä lähettämällä rekisteröidylle ilmoituksen. (Lehto-Isokoski 2008, 36 – 38.)

Käräjäoikeuden vahvistamista sovinnosta ei tehdä merkintöjä luottotietoja välittävien yritysten rekistereihin. (Lindström 2005, 216).

Jokaisella on oikeus kerran vuodessa pyytää maksutta luottotietoyhtiöltä luottotietorekisteriotetta, josta ilmenee mitä tietoja on talletettu ja kuinka pitkään merkintöjä säilytetään rekisterissä. (Kuluttajavirasto 2008 c).

.

2.2 Maksuhäiriöön johtavia syitä Suomessa

Talousskasvun veturiksi mainitaan usein Yhdysvallat, joten vaikeudet Yhdysvaltain taloudessa heijastuvat hyvin nopeasti muihin teollistuneisiin maihin. Suhdannevaihtelut ts. lama ja nousukausi kuvaavat talousskasvun tilaa eri aikoina. Nousukaudella vienti vetää, kotimainen kysyntä on voimissaan ja palkat ja kuluttajahinnat nousevat. Kova inflaatio eli kuluttajahintojen nousu merkitsee myös rahan arvon nopeaa heikkenemistä; kun hinnat nousevat, samalla rahalla saa koko ajan vähemmän. Taantumien ja laman aikana talous hyytyy. Kuvioon kuuluu myös työttömyyden kasvu, kun yritykset kysynnän heiketessä vähentävät työvoimaansa. Hintojen nousu usein hidastuu ja jos kuluttajahinnat alkavat aiempaan verrattuna suorastaan laskea, puhutaan deflaatiosta. (Korhonen ym. 2004, 127).

Tilastokeskuksen laskema kuluttajahintojen vuosimuutos syyskuussa 2008 oli 4,7 %. Kuluttajahintaindeksi kuvaa Suomessa asuvien kotitalouksien Suomesta ostamien tavaroiden ja palveluiden hintakehitystä. Maaliskuussa 2009 inflaatio oli laskenut 0,9 prosenttiin. Inflaation hiipuminen johtui ennen kaikkea korkojen laskusta ja elintarvikkeiden hinnan nousun lievästä hidastumisesta. (Tilastokeskus 2009 a).

Ylivelkaantumiseen johtavia syitä ovat työttömyys, tilapäistyöt, vähentyneet käyttövarat ja lisääntynyt kaupankäynti ilman käteisvaroja. Onnettomuus, sairaus tai henkilökohtaiset kriisit voivat johtaa helposti taloudelliseen ahdinkoon, kuten myös nuoruusiän kypsytymättömyys, päihdeongelmat ja vankilaan joutumiset. Aggressiivinen luottomainonta on yksi ylivelkaantumiseen vaikuttava tekijä. (Koskinen ym. 1993, 1 – 2.)

Nordean yksityistalouden ekonomistin Tarja Svartströmin mukaan asuntolainojen maksuongelmia ei todennäköisesti aiheuta liian suuri lainamäärä, asuntojen hintojen lasku tai korkojen nousu. Suurimmat riskit liittyvät enemmänkin kotitalouden mahdollisiin perhetragedioihin, kuten avioeroon, työkyvyttömyyteen tai kuolemantapauksiin. (Kuivaniemi, 2008.)

”Maksamattomat kännykkälaskut ja pikavipit aiheuttavat tällä hetkellä eniten merkintöjä luottotietoihin. Kännykkälaskut ovat varsinkin nuorilla hyvin yleinen maksuhäiriöiden syy. Kun vaihdetaan operaattoria, unohdetaan, että myös entisen operaattorin lasku pitää maksaa.”, sanoo Suomen Asiakastieto Oy:n lakiasianpäällikkö Juuso Jokela. (Lehto-Isokoski 2008, 36 – 38.)

Pikaluotot ovat osoittautuneet yhdeksi ylivelkaantumisen aiheuttajaksi. Pikaluotoilla tarkoitetaan yleensä muutaman sadan euron suuruisia, alle kolmen kuukauden pituisia kulutusluottoja, joita myönnetään tekstiviestillä tai internetissä tehtävän lainahakemuksen perusteella ja joiden saamiseksi ei tarvita vakuuksia. Pikaluottoja on joissakin tapauksissa saatu toisen henkilön matkapuhelinta ja henkilötietoja käyttäen. Pikaluottoja koskevista tuomioista yli 40 prosenttia on annettu 20 – 24 – vuotiaille, joista enemmistö on miehiä. Suhteessa alueen väkilukuun pikaluottovelallisia asui eniten Pohjois-Suomessa ja vähiten velallisia suhteessa väkilukuun Etelä-Suomessa. (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2008 a).

Hallitus on esittänyt 29.4.2009 lainsäädännön muuttamista korkolain 4 §:n, kuluttajasuojalain 7 luvun ja luottokiskontaa koskevaa rikoslain säännösten osalta. Säännökset koskisivat muita kuluttajille tarjottavia rahaluottoja kuin postimyynnin yhteydessä myönnettäviä, tavarantoimitukseen liittyviä kertaluottoja. Tavoitteena on helpottaa maksuvaikeuksiin joutuneiden kuluttajien asemaa ja ehkäistä ylivelkaantumista. (Oikeusministeriö 2009 b).

Maksuvaikeudet pikaluottomarkkinoilla – tutkimus valmistui syyskuussa 2008. Tutkimuksessa tarkasteltiin 48 pikaluottoyrityksen sopimusehtoja internetissä. Yrityksistä 15 prosenttia ilmoitti myöntävänsä lainaa ympäri vuorokauden. Todellisen vuosikoron ilmoittaneiden yritysten keskimääräiseksi vuosikoroksi saatiin 554 prosenttia, koron vaihdellessa 206 – 1034 prosentin välillä. (Oikeusministeriö 2009 b).

Velkaongelmaisia auttavassa Takuu-Säätiössä tunnetaan hyvin juuri kotoa pois muuttaneiden nuorten ongelmat: ei ymmärretä, mitä kaikki maksaa ja mitä asuminen omillaan tarkoittaa. Hankintoja ei lykätä vaan ostetaan paljon ja ajatellaan, että selviän kyllä, kun osamaksut tulevat pieninä erinä. Mutta voi käydä niin, vaikka on maksanut koko ajan, huomaa vuoden pääs-

tä, että kaikki on mennyt korkoihin eikä itse pääoma ole lyhentynyt ollenkaan. Pikavippejä saa helposti ja korot ovat valtavat. (Lehto-Isokoski 2008, 36 – 38.)

Häädöstäkin tulee merkintä luottotietoihin. Koska asuminen ja eläminen pitää turvata, vuokranmaksu kannattaa aina hoitaa. Kun kaksi nuorta muuttaa yhteen ja toisella on maksuhäiriömerkintä, kaikki hankinnat tehdään sen nimiin, jonka luottotiedot ovat tallella. Lopputuloksena kummallakin on maksuhäiriömerkintä. (Lehto-Isokoski 2008, 36 – 38.)

Jos asuntolainan lyhennystä tai korkoja ei makseta määräajassa, pankki ryhtyy perimistoimiin. Jos erääntynyttä velkaa ei suoriteta vielä pankin huomautusten jälkeen eikä velan suorittamisesta muullakaan tavoin sovita, velkoja voi irtisanoa velan, ja realisoida pantin ts. pantin haltijalla on oikeus myydä vakuutena oleva omaisuus ja saada näin saatavansa. (Stauffer 1993, 17 – 18.)

Jos velallinen ei pysty maksamaan asuntolainan lyhennyksiä ja korkoja ajallaan, on hänen syytä ottaa heti (ennen eräpäivää) yhteys pankkiinsa. Oma taloudellinen tilanne kannattaa selvittää rehellisesti ja pyytää lainan maksuaikatauluun muutoksia. On myös mahdollista sopia, että jonkin aikaa maksetaan vain lainan korkoa tai lainaa lyhennetään pienemmissä erissä, jolloin laina-aika luonnollisesti pidentyy. Myös velan korko voidaan tietyltä ajalta lisätä pääomaan, jolloin velkamäärä vastaavasti lisääntyy ja maksuvelvollisuus myös siltä osin siirtyy myöhemmäksi. (Stauffer 1993, 19.)

Jos erääntynyt luottokorttivelka jää maksamatta, lähetetään asiakkaalle vähintään yksi huomautus asiasta. Useimmiten asiakkaalle lähetetään kuitenkin vielä toinen huomautuskirje ennen kuin kortti peruutetaan. Maksamattomat luottokorttivelat peritään yleensä perimistojen kautta, jolloin niihin lisätään vielä perimiskulut. Lopulta luottokorttivelat peritään oikeusteitse, mikä nostaa vielä velalliselle maksettaviksi tulevia kustannuksia. Jos luottokorttivelka on erääntynyt ja sitä ei pysty suorittamaan, on syytä ottaa heti yhteys kortin myöntäjään ja sopia maksujärjestelystä. Missään tapauksessa ei kannata tehdä lisää velkaa käyttämällä korttia. (Stauffer 1993, 24.) Jos luottokorttilasku on myöhässä yli 60 päivää, tästä voi seurata luottohäiriömerkintä (luottotietolaki 14§). (Kuluttajavirasto 2008 c).

Jos ostaja laiminlyö maksuvelvollisuutensa osamaksukaupassa, myyjällä on oikeus ottaa esine takaisin, vaatia erääntymätöntä maksuerää tai vedota sopimuksessa määrättyihin erityisiin seuraamuksiin. Myyjä voi myös pidättää omistusoikeuden siihen saakka, kunnes esineen koko hinta tai ainakin sopimuksessa määrätty osa siitä on maksettu. Osamaksua koskevaa lakia

on aina sovellettava, vaikka sopimusta kutsuttaisiin vuokra-, leasing- tai muuksi vastaavaksi sopimukseksi. (Stauffer 1993, 24 – 25.)

Opintotukisaatavat ovat ulosottokelpoisia ilman erillistä päätöstä. Jos valtio on takaajana joutunut suorittamaan maksuja pankille opintovelallisen puolesta, perii valtio ne velalliselta takaisin. Maksuohjelmasta voi neuvotella ja sopia Valtion opintotukikeskuksen kanssa. (Stauffer 1993, 28.)

Vuokranantajalla on oikeus purkaa vuokrasopimus ilman irtisanomisaikaa mm. silloin, kun vuokralainen laiminlyö vuokran maksamisen säädetyssä tai sovitussa ajassa ja ko. menettelyllä ei ole vähäinen merkitys (Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta, 8:61§). Vuokranantajan on annettava vuokralaiselle kirjallinen purkamisilmoitus, jossa mainitaan purkamisperuste sekä vuokrasuhteen päättymisajankohta. Purkamisilmoitus on annettava vuokralaiselle tiedoksi kuten haaste tai muuten todistettavasti. Purkamisilmoituksesta käy myös haaste tai hakemus ulosotonhaltijalle vuokralaisen häätämisestä vuokrasopimuksen purkamisen johdosta. Jos vuokranantaja ei saa vuokrasaataviaan vapaaehtoisesti, voi hän oikeuden päätöksen saatuaan pyytää saataviensa ulosmittausta velallisen tuloista ja omaisuudesta. Ulosmitattu omaisuus myydään huutokaupalla. (Stauffer 1993, 32.) Asunto-osaakeyhtiö voi ottaa asunnon haltuunsa maksamattomien yhtiövastikkeiden vuoksi (asunto-osaakeyhtiölaki, 81§).

Ellei veroja ole maksettu eräpäivään mennessä, lähetetään verovelalliselle maksumuistutus. Jos veroja ei makseta noin kahden kuukauden kuluessa muistutuksesta, lähetetään verosaatava ulosmittattavaksi. Kaikki verosaatavat ovat heti ulosmittauskelpoisia ilman oikeuden päätöstä. (Stauffer 1993, 33.)

Suoraan ulosottokelpoisia julkisoikeudellisia saatavia ovat esimerkiksi passin, ajokortin ja henkilöllisyystodistuksen hankkimisesta syntyvät maksusuoritteet, pysäköintivirhemaksut ja joukkoliikenteen tarkastusmaksut. Tyypillisiä julkisen sektorin ulosottokelpoisia saatavia ovat mm:

- sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut,
- vanhusten huollonmaksut,
- ateriapalvelut,
- päivähoitomaksut,

- jätemaksut,
- nuohousmaksut,
- sairaankuljetusten omavastuuosuudet,
- useat teknisen toimen saatavat ja
- eräät oppilaitosmaksut.

Vakuutusyhtiöillä, jotka ovat yksityisiä liikeyrityksiä, on joissain tapauksissa oikeus periä saatavansa samalla tavoin kuin julkisia maksuja voidaan periä. Mikäli vakuutuksen vakuutusehdoissa on määrätty, ettei vakuutusyhtiön vastuu lakkaa ennen sopimuskauden päättymistä vaikka vakuutettu olisi laiminlyönyt maksun suorittamisen, voidaan tällainen saatava periä ulosottoteitse ilman oikeuden päätöstä tai tuomiota. Lisäksi vakuutuksenottajalle on ilmoitettu tästä mahdollisuudesta hänelle lähetetyssä maksulipussa. Velallisen kiistäessä saatavan on sitä kuitenkin perittävä velkomuskanteella tuomioistuimessa (VakSopL 40§). (Pönkä & Wilman 2005, 18 – 19).

Elatusapumaksuilla on tavallisiin velkoihin nähden etuoikeus myös velkajärjestelymenettelyssä kuten myös velkojen maksunsaantijärjestyksessä konkurssin tai ulosoton yhteydessä. Elatusapua koskeva tuomio on heti täytäntöönpanokelpoinen, vaikka siihen olisi haettu muutosta. Jos elatusvelvollinen ei maksa elatusmaksuja, voidaan niistä osa hakea sosiaalivirastolta, joka perii ne sitten elatusvelvolliselta. (Stauffer 1993, 34 – 35.) Sähkö voidaan katkaista, jos laskun maksu on viisi viikkoa myöhässä (Sähkömarkkinalaki 27i§) ja puhelin suljetaan, jos maksu on neljä viikkoa myöhässä (Viestintämarkkinalaki 73§).

Laskun loppusumma kasvaa koko ajan, kunnes se maksetaan. Kuluja kertyy tässä järjestyksessä:

- 1) viivästyskorko,
- 2) viivästys- tai muistutusmaksut velkojille,
- 3) perintätoimiston perintäkulut,

- 4) tuomioistuimen käsittelymaksut,
- 5) velkojan oikeudenkäyntikulut ja
- 6) ulosottomaksut. (Kuluttajavirasto 2009 d).

Kuluttajaviraston ohjeiden mukaisesti laskut kannattaa laittaa maksamisjärjestykseen. Ruoka, asunto ja välttämättömät lääkkeet ovat ensisijalla. Myös kalliit luotot kannattaa lyhentää ennen halvempia. (Kuluttajavirasto 2008 e).

Laskujen maksuun voi neuvotella maksuaikaa tai laskuja voi maksaa erissä. Velkojalle kannattaa kertoa esim. pitkäaikaisesta sairaudesta, lapsen syntymästä, avioerosta, työttömyydestä tms. syystä, joka on peruste uudelle maksusuunnitelmalle. Neuvotella voi velkojien kanssa koko perinnän ajan sekä senkin jälkeen, kun asia on siirtynyt perintätoimistolle, tuomioistuimeen tai ulosottoon. (Kuluttajavirasto 2008 e).

2.3 Maksuhäiriön seuraamukset

Maksuhäiriömerkintä hankaloittaa aina asioiden hoitamista. Jos nuori menettää luottotietonsa, hänen on vaikea aloittaa itsellistä elämää.

Valtion takausta opintolainalle ei todennäköisesti saa. Asunnon vuokraaminen mutkistuu, sillä vuokranantajat tarkistavat yleensä luottotiedot. Puhelinliittymää ei voi avata eikä luottokorttia myönnetä. Pelkästään luottokortittomuus vaikeuttaa elämää monin tavoin: esimerkiksi hotellissa yöpyminen on usein mahdotonta ilman sitä eikä auton vuokraamista kannata edes suunnitella. (Lehto-Isokoski 2008, 36 – 38.)

Jos opintolainaa ei saa luottotietohäiriön takia, ei saa myöskään muuta pankkilainaa. Sosiaalikeskus ei ole katsonut olevansa velvollinen kustantamaan kenenkään opintoja, vaan opintojen ensisijaiseksi rahoitukseksi on määritelty opintolaina. Lisäksi työvoimatoimisto uhkaa kolmen kuukauden karenssilla, mikäli opintopaikasta jäädään itse pois. (Erola 1997, 84.)

Vakuutusyhtiöllä on oikeus vaatia luottotietonsa menettänyttä asiakasta maksamaan vakuutusmaksu käteisellä, minkä jälkeen turva tulee voimaan. Ääritapauksessa yhtiö voi kieltäytyä kokonaan myymästä vapaaehtoista vakuutusta. Työnsaannissa voi tulla vaikeuksia – ainakin

jos hakee paikkaa, jossa on vastuussa rahasta kuten pankissa ja kaupan kassalla. (Lehto-Isokoski 2008, 36 – 38.)

Maksuhäiriöt voivat jopa estää vuokra-asunnon saamisen, mutta useimmiten ne johtavat siihen, että asunnon saamiseen vaaditaan erityisjärjestelyjä. Luottotiedottomalta voidaan esimerkiksi pyytää tavallista suurempi takuuvuokra ja -vakuus. Kummankin lakisääteinen maksimi on kolmen kuukauden vuokraa vastaava summa. (Talous-Sanomat 20.1.2008 a).

Nuorilla maksuvaikeudet alkavat suhteellisen pienistä veloista. Nuorten kohdalla tarvitaan nopeita ratkaisuja. Rikosasioissa nuorilla on erillinen sovittelujärjestelmä, jonka soveltamisella voi olla edellytyksiä olla osa ratkaisua. Kuntien sosiaalinen luototus ja ennaltaehkäisevä toimeentulotuki ovat oikeanlaiset ja lupaavat käytännöt sellaisten nuorten auttamiseksi, joilla rahavarat ovat niukat mutta maksumoraali kunnossa. (Autio ym. 2002, 140 – 141).

Kainuun Sanomissa 9.3.2009 olleessa artikkelissa Kainuun maakunnan velkaneuvojat Juntunen ja Holappa toteavat, ettei maksuhäiriömerkintä kuitenkaan ole välttämättä vain paha asia. Maksuhäiriömerkintä lopettaa velkaantumisen, jos ihminen itse ei osaa sitä lopettaa. (Yli-Lonttinen, T. 2009).

2.4 Talous- ja velkaneuvonta

Velkaneuvonta antaa yksityishenkilöille tietoa ja neuvontaa talouden ja velkojen hoidosta. Lain mukaan neuvojan tehtäviin kuuluu maksuvaikeuksissa olevan henkilön avustaminen taloudenpidon suunnittelussa ja ratkaisukeinojen selvittäminen ongelmatilanteessa. Neuvonnan tavoite on myös ennaltaehkäistä velkaongelmien syntymistä. (Valkama 2004, 18)

Velallisen neuvonta ei ole vain hänen yksipuolista etujensa ajamista tai tukemista, vaan oikeudenmukaisten intressien selvittämistä velkojen ja velallisen välillä. Onnistuessaan velkaneuvonta palvelee sekä velallista ja velkojaa samanaikaisesti. (Koskinen ym. 1993, 6 – 7.)

Talous- ja oikeusneuvonnassa kartoitetaan taloudellinen tilanne kokonaisuudessaan vertaamalla tuloja menoihin: varmistetaan taloudelliset perusteet pohtimalla mm. sitä, paljonko on tuloja käytettävissä sen jälkeen kun on saatu sosiaaliturvaan liittyvät avustukset ja saatavat. Samoin käydään läpi velkojen kanssa tehdyt sopimukset ja menettelytavat. Elämänhallintaan liittyvässä neuvonnassa laaditaan rahankäyttösuunnitelma ja mietitään mahdolliset rahoitus- ja säästämismahdollisuudet, luovutaan suunnittelemattomuudesta ja pyritään poistamaan tekijöitä, jotka vaikuttavat ylivelkaantumiseen. Velkaneuvonnalla on merkittävä osuus keinojen

etsimisessä ylivelkaantuneiden ja velkojien keskinäisten sopimussuhteiden selvittämiseen kriisitilanteissa. (Koskinen ym. 1993, 7 – 8.)

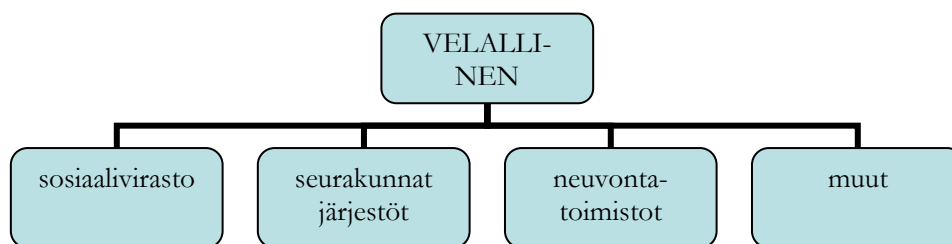
Kainuun maakunta -kuntayhtymän talous- ja velkaneuvonta alueeseen kuuluvat 1.1.2009 alkaen Kajaani, Hyrynsalmi, Kuhmo, Puolanka, Ristijärvi, Sotkamo, Suomussalmi, Kuusamo, Taivalkoski ja Pyhäntä. Asukkaita alueella on yhteensä 103 471. Talous- ja velkaneuvonnassa on henkilökuntaa 2,6 henkilöä: 1 kokoaikainen velkaneuvoja, 1 velkasihteeri ja 1 osa-aikainen velkaneuvoja. (Juntunen, E. Talous- ja velkaneuvonta. 2009.)

Työ- ja elinkeinoministeriön toteuttamassa selvitystyössä oikeustieteen tohtori Kirsti Rissanen ehdottaa talous- ja velkaneuvonnan siirtämistä vuoden 2012 alussa oikeusaputoimistoihin. Raportti on luovutettu 26.2.2009 työministeri Tarja Cronbergille. Rissanen mukaan talous- ja velkaneuvonnan ohjaus, johto ja valvonta tulisi siirtää oikeusministeriölle, koska asiakkaat eivät ole yhdenvertaisessa asemassa talous- ja velkaneuvonnan saatavuuden ja laadun suhteen. Järjestelmän moniportaisuus aiheuttaa päällekkäistä hallintoa ja runsaasti raportointia. Selvityksen mukaan talous- ja velkaneuvonta on osoittautunut välttämättömäksi maksukyvyttömyystilanteista selviytymisen kannalta kuluneen 15 vuoden aikana. Kotitalouksien velkaongelmien ennakoidaan kasvavan työttömyyden kasvun ja omaisuuden arvon laskun myötä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2009 a).

Velkaneuvojan on avustettava velallista ensisijaisesti vapaaehtoisissa sopimusneuvotteluissa velkojien kanssa. Mikäli sovintoratkaisua ei synny, velkaneuvojan on selvitettävä velallisen edellytykset saada velkajärjestely tai jokin muu ratkaisu velkaongelmiinsa. Velkajärjestelyhakemuksen laatimisen lisäksi velkaneuvojan tulee avustaa velallista hakemukseen tarvittavien asiakirjojen hankkimisessa velkahistorian laatimisessa.

Velkaneuvojan tehtävänä on tarvittaessa avustaa velallista myös menettelyn edetessä. Velkaneuvonnan tarve saattaa tulla ajankohtaiseksi esimerkiksi velallisen olosuhteiden muuttuessa maksuohjelman aikana, lisäsuoritusvelvollisuuden langetessa tai velkajärjestelyn raukeamisasiassa. Mikäli velkaneuvojan asiantuntemus edellä mainituissa asioissa ei riitä, hänen on ohjattava velallinen tarvittaessa oikeudelliseen apuun. (Valkama 2004, 19).

Ohessa esimerkki velkaneuvonnan työjärjestyksestä:

Kuvio 1. Velkaneuvonnan yhteistyötahot.

1. Alkukeskustelut: yleiskeskustelu, subjektiivinen käsitys ylivelkaantumisesta, perhetilanne, työtilanne, syykartoitus, valmius yhteistyöhön, maksuhalukkuus, tulot ja menot, kotitaloussuunnittelu, välttämättömät perusselvitykset, ”pelisäännöistä” sopiminen, valtakirjan antaminen → esityksien tekeminen lakisääteisten avustusten pidentämisestä.
2. Väliarviointi: jatketaan tai luovutaan.
3. Jos jatketaan: velkaperusteiden käsittely ja lajittelu, prioriteetin määrittely, vaateiden pohdinta, muut selvitykset (tulot, menot) → yhteydenotto asianajajaan ja kuluttajaneuvojaan yms.
4. Uhkaavien pakkotoimenpiteiden peruminen: jatko- ja luotauskeskustelut.
5. Toimenpiteet neuvonnan vähentämiseksi: kirjeet velkojille voimassa olevien velkojen sovittelusta ja viivytyspyynnöt.
6. Velkajärjestely, rahastomallit, muut mahdollisuudet.
7. Jälkihuolto, ennaltaehkäisevät toimenpiteet. (Stauffer 1993, 10).

Kainuun maakunta -kuntayhtymän talous- ja velkaneuvonnassa asiakkaasta täytetään lomake kohdan 1 mukaista alkukartoitusta varten. Tulot ja menot selvitetään sekä hakijan että avo/aviopuolison osalta ja lasketaan asiakkaan maksuvara välttämättömien menojen jälkeen. (Kainuun talous- ja velkaneuvonta. 2008).

2.4.1 Vapaaehtoiset järjestelyt ja yksityishenkilön velkajärjestely

Vapaaehtoisissa velkojen järjestelyissä on yleensä kyse seuraavista toimista:

- a) Kunkin velkojan kanssa tehdään uusi maksusopimus.
- b) Velat yhdistetään maksamalla ne pois uudella lainalla.
- c) Osasta veloista tehdään maksusopimus ja osa yhdistetään uudella lainalla.

Toisinaan voi olla mahdollista saada velkojilta osa veloista anteeksi tai avustusta niiden poismaksamiseksi, mutta nämä ovat tavallisesti vain järjestelyitä tukevia osaratkaisuja. Järjestelyt edellyttävät aina, että maksukyky riittää velkojen hoitamiseen nyt ja koko sovitun maksujärjestelyn ajan. Lisäksi on ehdottomasti otettava huomioon kaikki velat. (Takuu-Säätiö, 2008 a).

Takuu-Säätiö auttaa ennalta arvaamattomasta syystä taloudelliseen kriisitilanteeseen joutuneiden henkilöiden itsenäistä selviytymistä tarjoamalla maksutonta puhelinneuvontaa ja takaamalla järjestelylainoja. Toiminnassa huomioidaan velallisten, velkojen sekä yhteiskunnan edut. Pääosa toiminnasta rahoitetaan Raha-automaattiyhdistyksen varoin.

Takaus auttaa velallista saamaan pankista lainan, jolla hänen useat eri velat yhdistetään yhdeksi uudeksi järjestelylainaksi. Järjestelyn tavoitteena on, että velallinen selviytyy arkimenoistaan uuden lainan hoitamisen ohella, ei velkaannu lisää eikä toivottavasti joudu järjestelylainan poismaksun jälkeenkään uudelleen velkaongelmiin. Takaus on tarkoitettu lähinnä sairauden, työttömyyden tai muun ennalta arvaamattoman syyn vuoksi taloudelliseen kriisitilanteeseen joutuneelle. (Takuu-Säätiö 2008 a).

Lainan lyhennyksen ja koron lisäksi lainanottaja maksaa erilaisia palkkioita ja järjestelykuluja. Lainaa voi lyhentää joko tasalyhenteisenä, annuiteettina tai kiinteänä tasaeränä.

Tasalyhenteisessä lainassa kaikki lyhennyserät ovat samansuuruisia. Koron euromäärä pienee samalla kun lainan pääoma pienenee, jos korkotaso pysyy samana. Jos viitekorko nousee, maksut nousevat ja jos viitekorko laskee, maksut laskevat. Tämä on hyvä vaihtoehto, jos alussa voi maksaa takaisin suurempia eräiä.

Annuiteetissa lyhennys ja korko ovat lähtötilanteessa yhtä suuria, ja maksuerä muuttuu vain, jos korko muuttuu. Velka lyhenee aluksi vain vähän, koska suurin osa maksusta muodostuu korosta, mutta laina-ajan loppua kohti korkojen osuus pienenee ja velkaa lyhennetään enemmän.

Kiinteässä tasaerässä kaikki takaisinmaksuerät ovat yhtä suuria. Viitekoron noustessa, laina-aika pitenee ja viitekoron laskiessa laina-aika lyhenee. Takaisinmaksuerä on aina vähintään koron suuruinen eli maksuerä voi nousta, jos sovittu erä ei riitä kattamaan korkoja. (Korhonen ym. 2004, 87).

Kunnat voivat myöntää sosiaalisia luottoja, joiden turvin voidaan hankkia tarpeellisia tavaroita ja järjestellä kalliita korttiluottoja (Laki sosiaalisesta luototuksesta). Sosiaalisen luoton käyttötarkoitus harkitaan tapauskohtaisesti ja se myönnetään henkilölle, jolla ei ole pienituloisuutensa, vähävaraisuutensa tai luottohäiriömerkintöjen vuoksi muulla tavoin mahdollisuutta saada kohtuuehtoista pankkiluottoa ja jolla on kykyä suoriutua hänelle myönnetyn sosiaalisen luoton takaisinmaksusta. Sosiaalisen luoton korko voi olla enintään korkolaissa tarkoitettu viitekorko (vuoden 2008 alussa 4,5 %). Muita luottokustannuksia ei sosiaalisesta luotosta peritä. (Kuluttajavirasto 2008 a).

Velkaongelmaisia autetaan myös kirkon diakoniarahaston avustuksilla. Avustuslaskelman lähtökohtana ovat asiakkaan tulot ja velkajärjestelylain normin mukaiset menot sekä tätä kautta selvitetty asiakkaan maksuvara. Velan maksu koostuu maksuvaran mukaan asiakkaan osuudesta, velkojan osuudesta (akordi) ja avustuksen osuudesta. Akordirahastosta saatavan avustuksen osuus on korkeintaan 8500 eur. Velkojan antaman akordin osuus tulee olla avustusta suurempi. Toiminta edellyttää velkaneuvonnan ja diakoniatyön yhteistyötä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2009 a).

Viimeisenä vaihtoehtona sovintoratkaisumahdollisuuden jälkeen on hakea lakisääteistä yksityishenkilön velkajärjestelyä kotipaikkakunnan käräjäoikeudelta. Oikeusministeriön vahvistama velkajärjestelyhakemuslomake jätetään tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tuomioistuin vahvistaa velkajärjestelyn, jos järjestelylle on edellytykset. (Kuluttajavirasto 2008 b).

2.6. Nuorten kulutustottumukset yleensä

Rahan hallinnan käytännöt eivät ole itsestäänselvyksiä: rajojen puute, rahankäytön järjettömyys ja tuhlauksen ilo ovat vaikeuttaneet nuorten kuluttajaksi kasvamista. Orastavaan aikuisuuteen liittyy monenlaista riskikäyttäytymistä, kuten huumausainekokeilut ja autolla hurjastelu. Orastavan aikuisuuden periaatteet ilmenevät nuorten puheessa siten, että ”nuorena voi olla vastuuttomampi kuin perheen perustamisen jälkeen” tai ”nuorena pitää kokeilla erilaisia vaihtoehtoja”. (Autio & Paju 2005, 93 - 94.)

Pohjoismaisen, 18 – 30 -vuotiaiden tanskalaisten, islantilaisten, norjalaisten ja suomalaisten pääkaupunkiseutujen aikuistuvien nuorten elämäntyylejä ja maksuongelmia käsittelevän tutkimuksen mukaan nuorilla on oman kokemuksen mukaan ollut maksuvaikeuksia. He ovat velkaantuneet parin vuoden aikana, jonka jälkeen asioita on lykätty pitkiäkin aikoja. Velat koostuvat korttiluotoista, opintolainoista, pankkilainoista ja tilinylityksistä. Miltei kaikki nuoret ovat mukana työelämässä. Perheen perustaminen, asunnon hankinta ym. kuuluvat tähän ikäkauteen ja taloudenpitoa raamittavat nuorten pienituloisuus, pätkätyöt ja opiskelu. Paineita nuorten kulutukseen aiheuttaa lapsuudenkodissa omaksutut kulutustavat ja kaveripiiristä tulevat kulutusmallit. (Autio & Paju 2005, 94.)

Asumiseen liittyvät menot vievät suurimman osan nuorten tuloista. Kun tyttö- tai poikaystävästä on tullut ero, vuokra on kaksinkertaistunut välittömästi ja aiheuttanut monelle maksuvaikeuksia. Ruokamenot ovat asumisen ohella merkittävimpiä menoeriä. Ravintoloissa ja pikaruokapaikoissa ruokailu on tavallista. Kun maksuvaikeudet alkavat, aletaan nopeasti supistaa ruokamenoja. Nuoret korostavat maksuvaikeuksien jälkeenkin juhlimisen tärkeyttä. Juhliminen kuuluu nuoren elämään vastapainona rahahuolille. (Autio & Paju 2005, 94 – 95.)

Koska omat työtulot ja/tai opintolaina/-tuki kattavat vain välttämättömät menot (asuminen, ruoka, liikenne), kodin hankintoja on rahoitettu erilaisilla luotoilla. Luottoa on saatu helposti, joten sen vuoksi hankinnat on tehty melko nopeasti. ”..tuli ehkä hankittua niin kuin liikaa kerralla tai liian tiheästi. Kun olis tietysti voinut ajatella, että hankkii jotain asioita ja maksaa ne ensin pois ja sitten kattoo, että tarviiko jotain.” kertoo suomalainen 26 v mies tutkimuksessa. Tutkimukseen osallistuneet nuoret ilmentävät kulutuskeskeisiä ajatuksiaan kulutuskeskeisellä puheellaan. Tavoitteena on pysyä mukana kulutusyhteiskunnan vauhdissa, jotta voisi toteuttaa omaa elämäntyyleä tässä ja nyt. Tavoiteltava, ihana elämä syntyy siis kuluttamalla, mutta siten, ettei raha-asioista tarvitse kantaa huolta. Ratkaisuna on ollut kulutusluoton

hankkiminen. Monet nuoret ovat velkaantuneet eniten juuri sinä ajanjaksona, jona he ovat ansainneet työssään eniten. (Autio & Paju 2005, 94 – 96.)

Kulutuksessa ja luotonkäytössä on kyse rahankäytön hallinnasta. Tutkimuksen nuoret ovat olleet hyvin nuoresta iästä lähtien työssä. Nuoret ovat tottuneet käyttämään rahaa vapaa-aikaan sisältyviin menoihin ja luotonkäytössä on jatkunut samanlainen tapa. Tilanne on kuitenkin muuttunut siltä osin, että monet ovat muuttaneet lapsuudenkodista omaan asuntoon. Asumisesta ja elämisestä on koitunut sellaisia kustannuksia, jotka vanhemmat ovat aiemmin hoitaneet nuorten puolesta. Ongelmat eivät ole olleet aina tuloissa, vaan ongelmia ovat aiheuttaneet liian suuret menot. Kenelläkään tutkimuksemme nuorista ei loppujen lopuksi olisi ollut varaa luottoihin siinä määrin kuin he olivat niitä käyttäneet. Varsinkaan siksi, että nuoret olivat päätyneet käyttämään vakuudettomia luottoja, joita on helppo saada. (Autio & Paju 2005, 97.)

Nuoruus on ongelmallista myös velkatilanteen ratkaisemisen kannalta, koska alkavan tai jo käsistä riistäytyneen velkaongelman selvittämistä rajoittaa kokemuksen puute ja velkojen järjestelemisen vaikeus pienten ja vaihtelevien tulojen vuoksi tai omaisuuden puutteen vuoksi. Samoin tulevia elämäntilanteita ja olosuhteita on vaikea ennustaa. Velanmaksukyvyyn arvioimista ja maksuohjelmiin sitoutumista vaikeuttavat muun muassa päätoiminen opiskelu, pienet tulot, äitiys- ja vanhempainlomat sekä määräaikaiset työsuhteet, joita ehkä työttömyysjaksot rytmittävät. (Autio & Paju 2005, 112.)

Kaikki nuoret eivät velkaannu heikon tai vaihtelevan taloudellisen tilanteen vuoksi. Myös hyvä tulokehitys yhdessä aktiivisen elämäntilanteen kanssa voi ylivelkaannuttaa. Osa nuorista velkaantuneista on onnistunut keräämään ison (jopa 20 000 – 30 000 euron) kulutusluottovelan vain vuoden tai kahden aikana. Taustalla on luottamus omaan tulotasoon ja samanaikaisesti kasvavat kulutustottumukset perheen perustamisen myötä tai tiettyä elintasoa tavoiteltaessa. (Autio & Paju 2005, 114.)

Jo alle kolmekymppisillä on monimutkaisia taloudellisia kuvioita: minun, sinun ja meidän velkoja. Jompikumpi tai molemmat voivat olla velkaantuneet ennen yhteistaloutta, lisäksi voi olla yhteistä velkaa tai yhteisvastuullista velkaa aiemman kumppanin kanssa. Päättynyt parisuhde on yksi tavallisimmista ylivelkaantumisen syistä. (Autio & Paju 2005, 115.)

KTM (Kauppa- ja teollisuusministeriö) on rahoittanut vuonna 2006 tutkimuksen nuorten pikavippien ja muiden kulutusluottojen käytöstä. Kohderyhmänä olivat 18 – 29-vuotiaat

nuoret ja tutkimus suoritettiin internetin kautta verkkolomakkeella. Tutkimukseen vastasi yhteensä 1951 vastaajaa. Tutkimukseen vastanneista 56 % oli miehiä ja 44 % naisia. Kaartinen, R. 2006. Miten ja mihin nuoret käyttävät pikavippejä ja muita kulutusluottoja. (KTM 2006, 12 – 14.)

Pikavippien otto näyttää kasautuvan tutkimuksen mukaan heikossa taloudellisessa asemassa ja epävarmassa työmarkkinatilanteessa oleville: työttömille, työmarkkinoiden marginaalissa oleville, yksinhuoltajille, ja henkilöille, joiden kuukausitulot ovat alle 1500 euroa kuussa. Tyyppisin pikavipin ottoon liittynyt tilanne on pakkotilanne, kun rahat on loppu, ts. ei ollut rahaa ruokaan eikä laskujen maksuun. Muut käyttötarkoitukset ovat hedonismi (juhlminen, rahan nostaminen tilille ilman selkeää menoerää, matkailu, musiikki ja yllättävä mielihalu), nautintoaineet (alkoholi, tupakka, lievät huumeet, rahapelit), auto- ja bensakulut sekä häpeä. Pikavipillä vältettiin häpeällinen rahan pyytäminen ystäviltä tai sukulaisilta. Kaartinen, R. 2006. Miten ja mihin nuoret käyttävät pikavippejä ja muita kulutusluottoja. (KTM 2006, 32 – 43.)

Tilastokeskuksen tulonjakotilaston ja Finanssialan keskusliiton tutkimuksen mukaan nuorten aikuisten kotitalouksien keskimääräiset lainamäärät ovat tuplaantuneet 2000-luvulla. Vaikka kulutusluottojenkin määrä on kasvanut, niin suurin syy velkataakan paisumiseen on asuntolainojen kasvaminen. Nuoret haluavat laatua asumiseen ja ovat valmiita siitä maksamaan, mutta ennen kaikkea asuntolainoja on kasvattanut asuntojen hintojen nousu. Alle 28-vuotiaiden kotitalouksilla on asuntolainaa keskimäärin yli 90 000 euroa. Vaikka lainamäärät ovat kasvaneet, nuorten aikuisten kyky hoitaa lainojaan ei ole ratkaisevasti heikentynyt. Lainaa-aikojen pidentyminen ja palkkatason nousu ovat auttaneet nuorten aikuisten kykyyn hoitaa lainoja. Asuntolainaa omaavilla nuorilla aikuisilla velanhoitomenojen osuus käteen jäävisistä tuloista on noin kolmannes. (Kuivaniemi, 2008.)

Talous-Sanomat kirjoittaa vuoden 1970 jälkeen syntyneiden ikäryhmien maksuhäiriömerkintöjen lisääntyneen räjähdysmäisesti vuoteen 2008 verrattuna. Häiriöiden takana ei kuitenkaan ole taantuma, vaan lähinnä nuorten holtiton rahankäyttö. Nuorten maksuhäiriöt tulevat puhelinlaskuista, verkko-ostoksista ja pikavipeistä. Myös ulosotossa alle 30 – vuotiaiden määrä on noussut yli 40 000:een, mutta nuorten ulosottoon menevät velkasummat ovat melko pieniä. (Talous-Sanomat 2009 b). Tammi-maaliskuussa 2009 on maksuhäiriöitä tullut 35 000 enemmän kuin viime vuonna vastaavana aikana. Tuomioistuinten velkomisasioiden kasvuprosentit suurissa kaupungeissa on 30 prosenttia. (Nieminen, M. 2009).

3 VELKAANTUMISEEN LIITTYVÄÄ LAINSÄÄDÄNTÖÄ

3.1 Luottotietolaki ([527/2007](#))

Lakia sovelletaan luottotietojen keräämiseen, tuottamiseen, tallentamiseen, luovuttamiseen, käyttöön ja muuhun käsittelyyn. Luonnollista henkilöä koskevien tietojen käsittelyyn sovelletaan henkilötietolakia, ellei tässä laissa toisin säädetä. (Luottotietolaki 1:1).

Lain tarkoituksena on varmistaa luotettavien luottotietojen saatavuus, turvata luottotietojen käsittelyssä yksityisyyden suoja sekä luonnollisten henkilöiden ja yritysten oikeus tulla arvioituksi oikein ja asianmukaisten tietojen perusteella sekä edistää hyvää luottotietotapaa (Luottotietolaki 1:2).

Luottotietoina saa käyttää vain sellaisia ja muutoin käsitellä vain sellaisia tietoja, jotka on saatu luotettavista lähteistä ja jotka ovat tarpeellisia ja asianmukaisia kuvaamaan rekisteröidyn maksukykyä tai maksuhalukkuutta tai kykyä vastata sitoumuksistaan.

Luottotietoina käytettävät henkilötiedot on hankittava rekisteröidyltä itseltään, luottotietorekisteristä tai niistä viranomaisen rekistereistä, joihin yleisiä tietoja talletetaan yleistä käyttöä varten. (Luottotietolaki 2:6).

Luottotietorekisteriin saa luonnollisesta henkilöstä tallettaa:

- 1) rekisteröidyn yksilöintitietoina henkilön nimen ja yhteystiedot sekä henkilötunnuksen, tai, jollei sellaista ole käytettävissä, tiedon syntymäajasta ja – paikasta;
- 2) rekisteröidyn yrityskytkenä tiedot siitä, missä yrityksissä rekisteröity toimii tai on toiminut yrityksen vastuuhenkilönä;
- 3) rekisteröidyn toimintakelpoisuutta koskevinä tietoina ne tiedot, jotka jokaisella on oikeus saada holhoustoimesta annetun lain mukaan ja
- 4) tiedon rekisteröidyn itsensä ilmoittamasta luottotiedosta. (Luottotietolaki 4:12).

Maksuhäiriötietoina luottotietorekisteriin saa tallettaa:

- 1) konkurssi- ja yrityssaneerausrekisteriin tallennetut konkurssia koskevat tiedot,
- 2) velkajärjestelyrekisteriin tallennetut velkajärjestelytiedot,

- 3) maksun laiminlyöntitiedot, joka on todettu tuomioistuimen lainvoimaisella tuomiolla tai yksipuolisella tuomiolla, tuomioistuimen vahvistamalla sovinnolla taikka rekisteröidyn hyväksymän vekselin protestilla,
- 4) ulosottotietoina tiedot sellaisesta maksuvelvoitteen täytäntöönpanoa koskevasta ulosottoasiasta, jossa on annettu estetodistus (varattomuuseste),
- 5) velkojan ilmoittamina maksuhäiriötietoina tiedot kulutusluottosopimukseen perustuvan maksun laiminlyönnistä,
- 6) velallisen kirjallisella ilmoituksella tunnustama maksun laiminlyönti,
- 7) kuulutustietoina julkisesta haasteesta annetun lain (729/2003) 10 §:ssä tarkoitettuun kuulutusrekisteriin tallennetut tiedot,
- 8) maksun suorittamisesta tieto, kun rekisteröity on pyytänyt tällaisen merkinnän tekemistä ja esittänyt luotettavan selvityksen maksun suorittamisesta tai kun rekisterinpitäjällä muutoin on maksusta tieto (merkinnät kohdista 1 – 5) ja
- 9) luottokelpoisuuden arviointitietona luottokelpoisuutta koskevan luokituksen arviointitieto tai muu luottokelpoisuutta osoittava arviointitieto.

Kulutusluottosopimukseen perustuva maksun laiminlyönti saadaan tallettaa luottotietorekisteriin, jos maksu on viivästynyt 60 päivää alkuperäisestä eräpäivästä eikä uutta maksusopimusta ole tehty alkuperäisen eräpäivän jälkeen. Lisäksi kulutusluottosopimuksessa on oltava maininta maksuhäiriötietojen luovuttamisesta luottorekisterin pitäjälle ja velalliselle on lähetetty vähintään 21 päivää ennen tietojen luovuttamista kirjallinen maksukehoitus, missä on muistutettu maksuhäiriötietojen ilmoittamisesta ja merkitsemisestä luottotietorekisteriin. (Rikalainen & Uitto 2008, 192 - 193)

Luottotietorekisteriin merkityt maksuhäiriö merkinnät on poistettava luottotietorekisteristä seuraavasti:

- 1) konkurssia koskevat tiedot viiden vuoden kuluessa konkurssin alkamisesta;
- 2) velkajärjestelytiedot ja kuulutustiedot kuukauden kuluessa siitä, kun niitä vastaavat merkinnät on poistettu viranomaisen rekisteristä, mistä tiedot ovat peräisin;

- 3) ulosottoa koskevat tiedot heti, kun rekisterinpitäjä on saanut ulosottomieheltä tiedon siitä, että ulosottoperuste on kumottu tai että ulosotto on muutoin todettu aiheettomaksi;
- 4) suppeaa ulosottoa koskevat tiedot heti, kun rekisterinpitäjä on saanut tiedon siitä, että velallinen on maksanut sen velan, jota perittiin suppeassa ulosotossa;
- 5) velkojan ilmoittamaa maksuhäiriötä ja velallisen tunnustamaa maksuhäiriötä koskevat tiedot kahden vuoden kuluessa siitä, kun tieto on talletettu rekisteriin ja
- 6) viranomaisen toteamat maksuhäiriötiedot ja ulosottotiedot viimeistään kolmen vuoden kuluttua siitä, kun tieto on talletettu rekisteriin, jollei tietoa ole sitä ennen poistettava 3 tai 4 kohdan nojalla. Jos rekisterinpitäjälle on tullut tieto saatavan suorittamisesta, tieto poistetaan kahden vuoden kuluttua merkinnän tekemisestä. (Luottotietolaki 4:18).

Luottokelpoisuuden arviointitieto on poistettava, kun henkilöä koskevat muut merkinnät on poistettu rekisteristä (Luottotietolaki 4:18). Maksuhäiriömerkintää ei poisteta rekisteristä, vaikka saatava maksettaisiin. Velallinen voi pyytää suorituksen jälkeen rekisterinpitäjää tallentamaan tietoihinsa ns. ref- eli maksunsuoritusmerkinnän. Automaattisesti maksunsuoritusmerkintää ei lisätä, vaan sitä on erikseen pyydettävä. (Suomen Asiakastieto 2007 a). Ref- eli maksunsuoritusmerkintää kutsutaan myös positiiviseksi merkinnäksi.

Henkilöluottotietoja saa luovuttaa käytettäväksi ja käyttää vain luoton myöntämistä ja luoton valvontaa varten tai

- 1) jos niin laissa erikseen säädetään ja tai jos tiedon antaminen perustuu viranomaiselle laissa säädettyyn tiedonsaantioikeuteen;
- 2) viranomaisen yritystoimintaa varten antamaa tuen myöntämistä varten, jos rekisteröity toimii tukea hakeneen yrityksen vastuuhenkilönä;
- 3) perinnän suunnitteluun;
- 4) takauksen tai vierasvelkapanttiin hyväksymistä tai antamista varten;
- 5) huoneenvuokrasopimuksen tekemistä varten;

- 6) sopimusehtojen määrittelemistä varten, jos kysymys on sellaisesta sopimuksesta, jonka tekemisestä ei lain mukaa voida kieltäytyä;
- 7) luotto- ja vakuutuslaitokselle rekisteröidyn velvoitteiden tämän pyynnöstä annettavan todistuksen tai suosituksen laadintaa varten rahanpesun ehkäisemistä ja selvittämistä varten;
- 8) työnhakijan ja työntekijän arvioimiseksi siten kuin siitä muualla laissa säädetään(511/2008);
- 9) arvioitaessa yrityksen tai sen vastuuhenkilön kykyä vastata sitoumuksistaan sopimusosapuolena sekä valittaessa henkilö yrityksen vastuuhenkilöksi ja
- 10) tieteellistä tutkimusta, tilastointia ja viranomaisen suunnittelu- ja selvitystehtävää varten. (Luottotietolaki 4:19).

Luonnolliselle henkilölle, jonka tiedot on ensimmäistä kertaa merkitty luottotietorekisteriin, on lähetettävä tieto rekisteröinnistä, rekisteröidyn oikeudesta tehdä oikaisuvaatimus sekä saatavan suorittamisen vaikutuksesta luottotietorekisteriin tehtäviin merkintöihin. Tietojen ilmoittaminen ei kuitenkaan ole tarpeen, jos kysymys on yrityskytken tietojen tallettamisesta. Tämän lain yleinen valvonta kuuluu tietosuojavaltuutetulle (Luottotietolaki 7:29, 8:33)

Oikeusministeriön työryhmä on ehdottanut mietinnössään 12.2.2009 muutoksia luottotietorekisteriin siten, että merkintä tulisi poistaa luottotietorekisteristä heti, kun velka on lopullisesti vanhentunut. Työryhmä ehdottaa myös, että rekisteristä saataisiin mahdollisimman kattava ja velallisia kohdeltaisiin yhdenvertaisesti. Uutena tietona tulisi kaksi vuotta jatkunut palkan tai eläkkeen ulosmittauksesta tehtävä merkintä sekä ulosoton määräajan jatkamiskanne, kun taas rekisteriin ei merkittäisi tuomioistuimessa vahvistettua velka-asiaa koskevaa sovintoa. Velkajärjestelyä koskevat tiedot poistettaisiin luottotietorekisteristä lyhyessä määräajassa, jos maksuohjelma on määrätty raukeamaan velallisen omasta hakemuksesta.(Oikeusministeriö 2009 a).

Henkilötietolain 26 §:n mukaan jokaisella on oikeus tarkastaa, mitä tietoja hänestä on tallennettu rekisteriin. Rekisterinpitäjän on ilmoitettava, mihin tietoja käytetään ja mihin niitä luovutetaan.

Henkilötietolain mukaan rekisterin pitäjän on sekä käyttämällä luotettavia tietolähteitä että muutoinkin huolehdittava siitä, että henkilörekisteriin ei merkitä virheellisiä, epätäydellisiä tai vanhentuneita tietoja. Rekisterin pitäjän on otettava huomioon rekisterin käyttötarkoitus ja sen käytön merkitys rekisteröidyn yksityisyyden suojalle sekä hänen eduilleen ja oikeuksilleen. Esimerkiksi asukkaiden valituskirjelmia toisista huoneistoista aiheutuneista häiriöistä ei saa tallettaa henkilörekistereihin, koska tallettaa saa vain oikeaksi todistettua, tosiasiallista tietoa. (Turunen 2001, 66.)

Joka henkilötietojen käsittelyyn liittyviä toimenpiteitä suorittaessaan on saanut tietää jotakin toisen henkilön ominaisuuksista, henkilökohtaisista oloista tai taloudellisesta asemasta, ei saa tämän lain vastaisesti sivulliselle ilmaista näin saamiaan tietoja. (Henkilötietolaki 7:33).

3.2 Velan vanhentumista, korkoa, perintää ja ulosottoa säätelevät lait

Laki velan vanhentumisesta on ns. yleislaki, josta ei saa poiketa sopimuksin velallisen vahingoksi. Jos jossakin muussa laissa, esimerkiksi vakuutuslakissa, on poikkeavia erityissäännöksiä velan vanhentumisesta, noudatetaan niitä säännöksiä. Vanhentumisen oikeusvaikutuksena on, että velallinen vapautuu suoritusvelvollisuudestaan. Lailla suojataan velallista.

Lakia velan vanhentumisesta ei sovelleta:

- 1) veroon, julkiseen maksuun tai muuhun rahasaamiseen, joka voidaan periä ulosottoimin ilman tuomiota tai päätöstä;
- 2) sakkoon, menettämisseuraamukseen tai muuhun rikosoikeudelliseen seuraamukseen;
- 3) eläke- tai sosiaalilainsäädännön nojalla lakisääteisen vakuutuksen perusteella tai julkisista varoista suoritettavaan eläkkeeseen, korvaukseen tukeen tai muuhun etuuteen ja
- 4) lapsen elatuksesta annetussa laissa tarkoitettuun elatusapuun taikka kunnan takautumissaatavaan, joka perustuu elatusturvalain nojalla lapselle suoritettavaan elatukseen. (Rikalainen & Uitto 2008, 160 – 161).

Velka vanhentuu kolmessa vuodessa, jollei velan vanhentumista ole sitä ennen katkaistu vapaamuotoisesti. Jos velasta on annettu lainvoimainen tuomio tai muu täytäntöönpanoperuste, vanhentumisaika on viisi vuotta. Vapaamuotoisesti velan vanhentuminen katkeaa, kun

- a) osapuolet sopivat maksujen järjestelystä, vakuudesta tai muusta velan ehtojen muutoksesta,
- b) velallinen suorittaa velkaa tai muutoin tunnustaa velan velkojalle tai
- c) velkoja vaatii velalliselta suoritusta tai muutoin muistuttaa velallista velasta. (Rikalainen & Uitto 2008, 164 – 165).

Oikeudellisesti velan vanhentuminen katkeaa, kun

- 1) velkoja panee vireille saatavaa koskevan kanteen velallista vastaan tai esittää vaatimuksen tuomioistuimessa, kuluttajariitalautakunnassa tai laissa säädetyssä muussa toimielimessä tai menettelyssä, jossa voidaan antaa ratkaisu tai ratkaisusuositus;
- 2) velkoja ilmoittaa saatavan velallista koskevan julkisen haasteen johdosta taikka velallisen konkurssissa tai muussa maksukyvyttömyysmenettelyssä tai
- 3) velkoja panee vireille ulosottoasian tai jos velka muutoin otetaan huomioon ulosottomenettelyssä. (Rikalainen & Uitto 2008, 168).

Velka vanhenee yksityishenkilöiden osalta lopullisesti saatavan osalta, jonka ulosottoperusteen (yksipuolinen tuomio tai tuomio) täytäntöönpanokelpoisuus päättyy ulosottokaaren mukaan. (Rikalainen & Uitto 2008, 175). Täytäntöönpanokelpoisuuden määräajat ovat joko 15 tai 20 vuotta, joista kerrotaan myöhemmin tarkemmin ulosottokaaren yhteydessä.

Velvollisuus maksaa korkoa määräytyy korkolain mukaan, jollei muuta johdu velallisen sitoumuksesta tai kauppataivasta taikka ellei toisin ole säädetty (Korkolaki 2§). Velan maksun viivästyessä velallisen on maksettava viivästyneelle määrälle vuotuista viivästyskorkoa, joka on seitsemän prosenttiyksikköä korkeampi kuin kulloinkin voimassa oleva Suomen Pankin ilmoittama Euroopan keskuspankin ohjauskorko. Kyseisen puolivuotiskauden ensimmäisenä kalenteripäivänä voimassa olevaa viitekorkoa sovelletaan seuraavien kuuden kuukauden ajan. (Korkolaki 4§, 12§).

Jos velan eräpäivä on velallista sitovasti ennalta määrätty, viivästyskorkoa on maksettava eräpäivästä lukien. (Korkolaki 5§) Jollei eräpäivää ole velallista sitovasti ennalta määrätty, viivästyskorkoa on maksettava siitä lähtien, kun kuukausi on kulunut päivästä, jona velkoja lähetti velalliselle laskun tai muutoin vaati määrätyn rahamäärän suorittamista sekä ilmoitti maksun laiminlyöntiin liittyvästä koronmaksuvelvollisuudesta. Velallinen ei kuitenkaan ole velvollinen maksamaan viivästyskorkoa ajalta ennen laskun tai vaatimuksen saapumista hänelle. (Korkolaki 6§). Tahallisella rikoksella aiheutetun vahingon korvaukselle viivästyskorkoa on maksettava vahingon tapahtumisesta alkaen. (Korkolaki 8§).

Viivästyskorkoa voidaan sovitella, jos velallisena on luonnollinen henkilö ja

- 1) maksun viivästyminen on aiheutunut työttömyydestä, sairaudesta tai ilman omaa syytä,
- 2) sovitteluun on painavat perusteet ottaen huomioon viivästyskoron määrä suhteessa velallisen taloudelliseen asemaan eikä velallinen ole velkaantunut kevytmielisesti tai
- 3) velallisella on ollut perusteltu syy olla maksamatta velkaansa. (Korkolaki 11 §.)

Suomen Pankin on julkaistava Suomen säädöskokoelmassa korkolain 12 §:ssä mainittu viitekorke ja sen voimassaoloaika. (Korkolaki 12 a §). Korke on lainan hinta. Viitekorot ovat korkoja, joiden muutokset vaikuttavat lainoista ja talletuksista maksettaviin korkoihin. Yleisin viitekorke on euribor -korke (European interbank offered rate), joka määritellään 1 – 12 kuukaudeksi. Euribor lasketaan euromaiden tärkeimpien pankkien keskinäisillä rahamarkkinoilla tekemistä korkotarjouksista ja on siten samansuuruinen kaikissa EMU – maissa (Euroopan talous- ja rahaliiton maissa). Esimerkiksi asuntolaina voidaan sitoa 12 kuukauden euriboriin, jolloin sen korke pysyy samana koko vuoden ajan. Myöntäessään lainaa pankki lisää viitekorkoon oman marginaalinsa, joka vaihtelee taloussuhdanteiden, lainan käyttötarkoituksen, aiempien säästöjen ja vakuuksien mukaan. Myös lainamäärällä ja sen takaisinmaksulla on vaikutusta koron suuruuteen. (Korhonen ym.2004, 86).

Sitoumus on siltä osin tehoton, jos on kysymys elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisestä sopimuksesta, missä velallista veloitetaan maksamaan enemmän viivästyskorkoa kuin 4 – 11 §:ssä säädetään. Sitoumus on tehoton myös, jos viivästyskoron lisäksi maksetaan proviosiota,

palkkiota tai vastaavaa suoritusta ja suorituksen yhteenlaskettu määrä ylittää edellisten pykälien mukaan lasketun koron.(Korkolaki 2§.)

Hallitus on jättänyt eduskunnalle lakiesityksen korkolain 4 §:n muuttamisesta. Uudistuksessa rajoitettaisiin kaikkien kulutusluottojen kohdalla luotonantajan oikeutta periä lakisääteistä viivästyskorkoa korkeampaa korkoa. Jos luoton alkuperäinen korko on viivästyskorkoa korkeampi, tämän korkeamman koron perimistä saisi jatkaa enintään puoli vuotta velan erääntymisestä. Uudistus parantaisi maksuvaikeuksissa olevien kuluttajien mahdollisuuksia selviytyä veloistaan. (Oikeusministeriö 2009 b).

Koronkiskonnasta säädetään rikoslain 6 §:ssä. Säädöksessä pyritään ehkäisemään hädänalaisessa tai muutoin sopimuskumppaniaan heikommassa asemassa olevan henkilön taloudellinen hyväksikäyttäminen sopimussuhteessa. Hallitus esittää rikoslain kiskontaa koskevien säädösten muuttamista luottomarkkinoilla tapahtuneen kehityksen vuoksi. Koron kohtuuttomuutta arvioitaisiin suhteessa luotonantajan suoritukseen. Säännöksessä lueteltaisiin kiskonnin tunnusmerkistön täyttymistä arvioitaessa huomioon otettavat seikat. Rikoslain kiskontaa koskeva säännös ei ole ensisijainen keino puuttua luottomarkkinoilla havaittuihin epäkohtiin, säännöstä pidetään tarpeellisenä ennaltaehkäisevistä syistä. (Oikeusministeriö 2009 b).

Laki saatavien perinnästä on niin kutsuttu yleislaki, eli lakia ei sovelleta, jos asiasta säädetään muualla lainsäädännössä (erityislait). Valtion saatavien perinnästä on annettu paljon erityislakeja, esim.: veronkantolaki ja – asetus ja verojen ja maksujen perimisestä ulosottotoimin annettu laki. Suuri osa kuntien ja kaupunkien saamisista kuuluu niin ikään suoraan ulosottokelpoisten saatavien ryhmään.(Pönkä & Willman 2005, 24 – 26.)

Laki koskee kaikkien erääntyneiden saatavien, mm. vuokrien ja vastikkeiden perintää ja se koskee kaikkia niitä toimenpiteitä, joilla velalliselta yritetään saada suoritusta vapaaehtoisesti. (Turunen 2001, 29.)

Perinnässä ei saa käyttää hyvän perintätavan vastaista tai muutoin velallisen kannalta sopimaton tonta menettelyä. Perintätoimintaa ammatillisesti harjoittavan on periessään kuluttajasääntä annettava tai lähetettävä velalliselle kirjallinen maksuvaatimus, jossa on

- 1) velkojan nimi ja osoite,
- 2) saatavan peruste,

- 3) eriteltyinä saatavan pääoma, korko, viivästyskorko ja perintäkulut,
- 4) vaadittu kokonaissumma,
- 5) kenelle, miten ja milloin saatava on maksettava,
- 6) velallisen mahdollisuudesta esittää huomautuksia saatavan määrästä ja perusteesta, sekä
- 7) kenelle huomautukset on esitettävä. (Laki saatavien perinnästä 4, 5§).

Perinnässä ei saa antaa vääriä tai harhaanjohtavia tietoja maksun laiminlyönnin seuraamuksista, aiheuttaa velalliselle kohtuuttomia tai tarpeettomia kuluja taikka tarpeetonta haittaa, eikä vaarantaa velallisen yksityisyyden suojaa.

Velallisen on korvattava perinnästä velkojalle aiheutuvat kohtuulliset kulut riippumatta siitä, periikö saatavaa velkoja itse vai toimeksisaaja velkojan lukuun. Kohtuullista arvioitaessa on otettava huomioon saatavan suuruus, suoritettu työmäärä, perintätehtävän tarkoituksen mukainen suoritustapa ja muut seikat. Velallinen ei kuitenkaan ole velvollinen korvaamaan perintäkuluja, jos velkoja tai toimeksisaaja ei ole pyynnöstä antanut velallisella ajantasaisia tietoja velkojensa kokonaismäärästä ja perusteista, erittelyä maksamattomista veloista ja niiden lyhennyksistä sekä selvitystä velkapääomalle kertyneiden korkojen ja kulujen määräytymisestä, ja menettelyn moitittavuutta ja laiminlyöntiä ei voida pitää vähäisenä. (Laki saatavien perinnästä 4§, 10§)

Kirjallisesta maksumuistutuksesta saa periä enintään 5 euroa, maksuvaatimuksesta 21 euroa tai 45 euroa riippuen saatavan suuruudesta, suoraan ulosottokelpoisesta saatavaa koskevasta maksuvaatimuksesta 12 euroa ja yhdessä velallisen kanssa laaditusta koko jäännössaatavan kattavasta kirjallisesta maksusuunnitelmasta 30 euroa. (Laki saatavien perinnästä 10a§).

Velalliselta saa vaatia todelliset perintäkulut, jos perinnästä sen edellyttämän tavanomaista suuremman työmäärän vuoksi on aiheutunut muita tai enimmäismäärät ylittäviä kuluja. Velalliselle on tällöin esitettävä erittely vaadituista perintäkuluista ja niiden perusteista sekä ilmoitettava kulujen määrän muutoin sovellettavia enimmäismääriä suurempi. Enimmäismääriä ei kuitenkaan saa ylittää, jos perittävänä on kuluttajasaatava, joka voidaan periä ulosotto-toimin ilman tuomiota tai päätöstä. (Laki saatavien perinnästä 10§, 10a§).

Jos saatava on ulosmitattavissa ilman tuomiota, myös saatavan perintäkulut voidaan periä ulosottoin ilman tuomiota. Perimiskulut voivat tällöin olla enintään 59 euroa. (Suojausym. 2006, 480).

Saman kuluttajasaatavan perinnästä velalliselta saa vaatia perintäkuluina yhteensä enintään

- 1) 190 euroa, jos saatavan pääoma on 250 euroa tai vähemmän
- 2) 220 euroa, jos saatavan pääoma on yli 250 euroa.

Säädetyt määrät ylittäviä todellisia perintäkuluja saa periä, jos perinnän suorittaminen on ollut poikkeuksellisen vaikeaa. (Laki saatavien perinnästä 10c§).

Velkojen oikeuksien turvaamiseksi on lainsäätäjällä luonut mahdollisuudet eräisiin turvatoimenpiteisiin. Turvaamistoimenpiteiden tarkoituksena on turvata väliaikaisesti hakijan varsinaisen oikeus, kunnes asia on käsitelty oikeudessa. Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun mukaisia turvaamistoimia ovat takavarikko sekä yleisluontoinen turvaamistoimi. Perinnän kannalta keskeisin turvaamistoimi on takavarikko. (Lindström 2005, 259).

Takavarikko käytetään tilanteissa, joissa ei ehditä hakea ulosottokelpoista päätöstä ja on olemassa vaara, että velallinen kätkee, hävittää tai luovuttaa omaisuuttaan. Takavarikkopäätöksen täytäntöönpanolla varmistetaan, että velallisella on ulosmitattavaa omaisuutta silloin, kun velkojan ulosottokelpoista päätöstä pannaan täytäntöön. Ulosottomies takavarikoi velallisen irtainta ja kiinteää omaisuutta niin paljon, että velkojan saaminen tulee turvatuksi. Takavarikkohakemus käsitellään käräjäoikeudessa kiireellisenä asiana (OK6:5). (Lindström 2005, 259 – 260).

Ulosottoaissa on säännökset mm. tuomioiden ja päätösten täytäntöönpanosta, ulosmittauksesta ja omaisuuden muuttamisesta rahaksi sekä varojen tilityksestä. (Pönkä & Willman 2005, 25.) Ulosotto on velallisen tuloon ja omaisuuteen kohdistuvaa pakotäytäntöönpanoa. Ulosottoviranomaisella on oikeus ottaa haltuunsa ja myydä velallisen omaisuutta niin paljon, että velkojan saatava tulee suoritetuksi. (Lindström 2005, 288).

Ulosottoaerusteita ovat mm. tuomioistuimen riita- tai rikosasiassa antama tuomio, tuomioistuimen antama turvaamistoimipäätös, osamaksukauppaa koskeva ulosottomiehen tilityspöytäkirja ja vahvistettu elatusapusopimus. (UL 2:2).

Lainvoimaa vailla olevat alioikeuden ja hovioikeuden päätökset ovat ulosmitattavissa kuten lainvoimaiset päätökset (Ulosottolaki 2:4). Mikäli ulosmittaustoimenpiteisiin on ryhdytty lainvoimaa vailla olevan ratkaisun perusteella, ei ulosmitattua omaisuutta kuitenkaan saa myydä eikä rahavaroja tilittää velkojalle, ennen kuin peruste on tullut lainvoimaiseksi. (Lindström 2005, 291).

Ulosmittaus kohdistuu ensisijassa velallisen omistamiin rahavaroihin. Mikäli rahavaroja ei ole, ulosmitataan velallisen muuta irtainta omaisuutta ja lopuksi kiinteää omaisuutta (UL4:2). Irtaimen omaisuuden ulosmittaus toteutetaan niin, että ulosottomies ottaa esineet haltuunsa tai merkitsee ne ulosmittausmerkinnöin. Kiinteän omaisuuden ulosmittauksesta tehdään aina merkintä kiinteistörekisteriin. (Lindström 2005, 309).

Ulosoton hakija voi pyytää ulosottohakemuksessa joko normaalia eli laajaa tai suppeaa ulosottoa. Suppea ulosotto kohdistetaan sellaiseen velallisen omaisuuteen, jota ei tarvitse realisoida. Tällaista omaisuutta on raha ja rahasaatavat, palkka, eläke, veronpalautus, sosiaalietuudet ja elinkeinotulo. Suppea ulosotto kohdistetaan sellaiseen varallisuuteen, jonka kertyminen voidaan tarkastaa erilaisista rekisteristä, joihin ulosottomiehellä on pääsy. Suppean ulosoton kohde voidaan tarkistaa työvoimaviranomaisen, veroviranomaisten, Eläketurvakeskuksen ja Kelan rekisteristä. (Lindström 2005, 302 – 303).

Yksityisoikeudellista velkaa voidaan lain mukaa periä velallisena olevalta luonnolliselta henkilöltä ulosottotoimin 15 vuoden ajan. Jos velkojana on yksityishenkilö tai jos korvaussaatava perustuu rikokseen, josta velallinen on tuomittu vankeuteen tai yhdyskuntapalveluun, määräaika on 20 vuotta. Määräaika lasketaan lopullisesta tuomiosta (UL2:24,25). Valtaosa ulosottolaitoksen perimistä saatavista on veroja ja julkisia maksuja, joita koskee viiden vuoden vanhentumisaika, jonka jälkeen saatava vanhentuu lopullisesti. Myös sakot ja lapsen elatusapu vanhenevat viidessä vuodessa. (Talous- ja velkaneuvonnan esitteet 2008).

Yksittäisen velallisen suojaosuus vuonna 2009 on 624,60 euroa kuukaudessa. Suojaosuuden määrä nousee velallisen elatuksen varassa olevien määrän mukaan siten, että suojaosuus on 1297,80 eur, jos velallisella on kolme elatuksen varassa olevaa. Jos avo-/aviopuolison nettotulot ylittävät velallisen suojaosuuden, ei puoliso ole silloin elatuksen varassa. (Oikeusministeriö 2009 c).

Jos palkka, työttömyyskorvaus, eläke tai äitiyspäiväraha (nettona) ylittää suojaosuuden, ulosmitataan suojaosuuden ylittävästä palkasta kaksi kolmasosaa ($2/3$ = tulorajamittaus). Myös

lomarahat, luontaisedut, provisiot ja erilaiset palkkiot ovat palkkatuloa. Sosiaaliavustukset ja – tuet, asumistuki ja lapsilisät eivät ole ulosmittaukelpoisia. Jos palkka on suurempi kuin kaksi kertaa suojaosuus, ulosmitataan yksi kolmasosa ($1/3$) nettopalkasta. Jos palkka on pienempi kuin suojaosuus, siitä ei ulosmitata mitään. (Talous- ja velkaneuvonnan esitteet 2008).

Velallisen sairaus, työttömyys, velallisen maksama elatusapu tai muu erityinen syy voidaan ottaa huomioon ulosmittauksessa. Jos velallinen on ollut pitkään työttömänä, palkan ulosmittausta voidaan lykätä enintään neljä kuukautta, jollei ulosoton hakijan maksunsaanti olennaisesti vaarannu. Kun palkan ulosmittaus on jatkunut yhtäjaksoisesti vuoden, ulosmittaus keskeytetään määräajaksi (vapaakuukaudet), jos:

- 1) ulosmittaus on toimitettu ns. tulorajaulosmittauksena;
- 2) velallisen välttämättömät asumiskustannukset tai muut elinkustannukset ovat hänelle ulosmittauksen jälkeen jäävään määrään nähden korkeat;
- 3) keskeyttämiseen on erityinen syy (esim. silmälasit tai kodinkone). (Talous- ja velkaneuvonnan esitteet 2008).

Maksuvelvoitetta koskeva ulosottoasian vireilläolo päättyy, kun ulosottomies tilittää kertyneet varat. Jos saatavalle ei ole kertynyt täyttä suoritusta varattomuusesteen vuoksi, ulosottoasian vireilläolo päättyy estetodistuksen antamispäivään.

3.3 Kuluttajansuojalaki

Kulutusluotoista säädetään kuluttajansuojalain 7 luvussa. Kulutusluotto on yleiskäsite luotosta, jonka elinkeinonharjoittaja myöntää kuluttajalle lainana tai maksulykkäyksenä. Myös asuntolainoihin ja opintolainoihin sovelletaan yleensä samoja kuluttajansuojalain säännöksiä kuin kulutusluottoihin. (Suojanen ym. 2006, 232)

Kulutusluottosopimus on aina tehtävä kirjallisesti (KSL 7:10.1). Kuluttajalta ei voida kulutusluottosuhteessa periä sellaisia kustannuksia, joita ei ole mainittu sopimuksessa. (Lindström 2005, 78).

Jos luotonantajalla on sopimuksen mukaan oikeus kuluttajan maksuviivästyksen tai muun sopimusrikkomuksen johdosta vaatia maksuerää, joka muuten ei ole erääntynyt, ottaa myyty

tavara takaisin tai saattaa voimaan muun erityinen seuraamus, luotonantaja saa vedota sanotun oikeuteen vain, jos:

- 1) Maksun täytyy olla viivästynyt vähintään kuukauden ja se on edelleen suorittamatta. Viivästynyt määrä pitää olla kertaluotossa vähintään 10 prosenttia tai jos siihen sisältyy useampia eriä, vähintään viisi prosenttia luoton alkuperäisestä määrästä tai hyödykesidonnaisessa luotossa luottohinnasta taikka käsittää luotonantajan koko jäännössaattavan; tai
- 2) kuluttajan muu sopimusrikkomus on olennainen.

Luotonantajalla ei kuitenkaan ole oikeutta saattaa voimaan 1 momentissa tarkoitettua seurausta, jos kysymys on maksun viivästymisestä ja viivästyminen johtuu kuluttajan sairaudesta, työttömyydestä tai muusta siihen verrattavasta hänestä riippumattomasta seikasta, paitsi milloin tämä viivästyksen kesto ja muut olosuhteet huomioon ottaen olisi luotonantajalle ilmeisen kohtuutonta. (Kuluttajansuojalaki 7:16).

Jos luotonantaja ottaa tavaran takaisin, hänen ja kuluttajan välillä on toimitettava tilitys. Tilityksessä on kuluttajan hyväksi luettava tavaran arvo sitä takaisin otettaessa. Arvo määrätään sen mukaan, mitä myyjälle voidaan olettaa jäävän, kun tavara myydään tarkoituksenmukaisella tavalla ja tarvittaessa kohtuullisesti kunnostettuna. Arvoa määrittäessä on kuitenkin otettava huomioon sopimuksessa mainittu käteishinta sekä se, kuinka kauan tavara on ollut kuluttajan hallinnassa ja miten siitä on pidetty huolta. (Kuluttajansuojalaki 7:17§)

Todellisella vuosikorolla tarkoitetaan korkoprosenttia, joka saadaan laskemalla luottokustannukset vuosikorkona luoton määrälle lyhennykset huomioon ottaen. Kulutusluottosopimuksen ehdoissa voidaan määrätä, että korko muuttuu Suomen Pankin peruskoron tai muun sopimuksessa yksilöidyn viitekoron mukaisesti. Koron muutoksista on ilmoitettava tiliotteessa tai muutoin kirjallisesti. (Kuluttajansuojalaki 7:11§)

Etämyynissä kuluttajalla on oikeus peruuttaa luottosopimus 14 päivän kuluessa sopimuksen tekemisestä. Oikeutta peruutukseen ei kuitenkaan ole, jos sopijapuolet ovat jo täyttäneet sopimusvelvoitteensa kokonaisuudessaan kuluttajan nimenomaisesta pyynnöstä. Peruuttaminen raukeaa, ellei kuluttaja palauta luotonantajalle luottosopimuksen nojalla saamiaan varoja viivytyksettä ja viimeistään 30 päivän kuluttua peruuttamisilmoituksesta. Samoin luotonanta-

jan on palautettava 30 päivän kuluessa saamansa suoritukset vähennettynä todellisella vuosikorolla. (Kuluttajansuojalaki 7:11§).

Kulutusluottodirektiivin avulla EU pyrkii tasapuolistamaan kulutusluottomarkkinoiden kilpailuedellytyksiä. Avoimuus lisääntyy ja kuluttajien oikeudet vahvistuvat, kun mainoksissa on esitettävä samat keskeiset tiedot kaikissa Euroopan Unionin maissa. Näin kuluttajien on helpompaa vertailla kulutusluottojen korkoja ja kustannuksia, joita sopimusehtojen noudattamisesta jättämisestä voi aiheutua. Kuluttajille tulee oikeus perua tekemänsä luottosopimus kahden viikon kuluessa, joka on uusi oikeus lähes puolessa EU-maista. Näin kuluttajat eivät joudu kärsimään hätäisesti tekemistään lainapäätöksistä. Direktiivi koskee kulutusluottoja, joiden arvo on 200 – 75 000 eur, mutta ei asuntoluottoja eikä maksuaikakortteja. (Euroopan komissio 2008. a).

Tilinhaltija ei vastaa luottokortin tai muun tililuoton käyttöön oikeuttavan tunnisteen oikeudettomasta käytöstä, jos

- 1) tunnistetta on käytetty sen jälkeen, kun luotonantajalle on saapunut ilmoitus tunnisteen katoamisesta
- 2) myyjä ei ole riittävän huolellisesti varmistunut haltijan oikeudesta käyttää tunnistetta. (Kuluttajansuojalaki 7:19§)

Hallitus on jättänyt eduskunnalle lakiesityksen kuluttajansuojalain 7 luvun muuttamisesta pikaluottojen tarjonnassa esiintyneiden ongelmien vähentämiseksi. Luotonantajalle tulisi velvollisuus todentaa ensi kertaa lainaa hakevan henkilöllisyys huolellisesti esimerkiksi verkkopankkitunnuksen avulla. Jos kulutusluottoa haetaan klo 23:n ja 7:n välisenä aikana, kuluttaja ei saisi varoja käyttöönsä ennen kello seitsemää. Aikarajoitus ei koskisi luotolla ostamista verkkokaupassa tai tililuoton luottorajan nostamista. (Oikeusministeriö 2009 b).

3.4 Laki talous- ja velkaneuvonnasta

Talous- ja velkaneuvonnassa annetaan yksityishenkilöille tietoja ja neuvontaa talouden ja velkojen hoidosta, avustetaan heitä taloudenpidon suunnittelussa, selvitetään velallisen talouteen liittyvien ongelmien ratkaisumahdollisuudet ja avustetaan velallista tämän mahdollisuuksia tehdä velkojensa kanssa sovinto, avustetaan velallista velkajärjestelyyn liittyvän asian hoi-

tamisessa sekä ohjataan velallinen tarvittaessa hakemaan oikeudellista apua. Talous- ja velkaneuvontapalvelu on asiakkaille maksutonta. (LaTV 1§).

Talous- ja velkaneuvonnan yleinen johto, ohjaus ja valvonta kuuluvat Kuluttajavirastolle. Talous- ja velkaneuvonnan järjestämisestä huolehtivat lääninhallitus ja kunnat. (LaTV 2§).

Kunta voi tuottaa palvelut joko omalla henkilöstöllään tai hankkia ne tehtävien hoitamiseen sopivalta palvelun tuottajalta. Kunta voi järjestää velkaneuvontapalvelun perustamalla sitä varten yhden tai useamman viran tai työsopimussuhteisen tehtävän. Velkaneuvontapalvelujen järjestämisestä kunnat voivat huolehtia joko yksin tai yhdessä toisen kunnan kanssa. (Valkama 2004, 20). Talous- ja velkaneuvojalla tulee olla alalle soveltuva korkeakoulututkinto sekä sellainen taito ja kokemus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää. (LaTV 6§).

3.5 Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä

Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä tuli voimaan 1993, edellisen Suomea koetelleen taantumien jälkeen. Yksityishenkilön velkajärjestelystä säättävän lain tavoitteena on, että vakaviin velkaongelmiin joutunut ihminen voi saada pitkällä tähtäyksellä taloutensa kuntoon. Ensimmäisessä velallisen tulisi neuvotella velkojensa kanssa päästäkseen sopimusratkaisuun. Elleivät neuvottelut tuo tulosta, saatetaan päätyä velkajärjestelyyn. Asian käsittelee velallisen kotipaikan käräjäoikeus, joka voi vahvistaa velalliselle maksuohjelman. Velkajärjestelyn hakemuslomakkeita saa kuluttajaneuvojilta, yleisistä oikeusaputoimistoista ja käräjäoikeuksista. (Suojanen ym. 2006, 481).

Velkajärjestely edellyttää, että velallinen ei kykene maksamaan velkojaan ja ettei hänen tilanteeseensa ole odotettavissa parannusta. Velkajärjestely voidaan evätä, jos velallinen on tahallaan antanut velkojalle velkaa ottaessaan taloudellisesta tilastaan vääriä tietoja tai jos hän on velkaantunut harkitusti velkajärjestelyä silmällä pitäen tai ilmeisen kevytmielisesti. Velkajärjestelyä ei voida myöntää velalliselle, joka väliaikaisena pidettävän syyn vuoksi ei kykenisi maksamaan velkajärjestelyssä velkojaan lainkaan tai maksaisi niitä vain vähän. Väliaikaisena syynä pidetään esimerkiksi opiskelua ja yleensä myös työttömyyttä. (Suojanen ym. 2006, 481).

Velkajärjestelyn aloittaminen merkitsee velkojille perintä- ja ulosmittauskieltoa. Velallisenkaan ei saa maksaa ennen velkajärjestelyn alkamista syntyneitä velkoja. Velkoja voi periä velkaa takaajalta. (Suojanen ym. 2006, 482). Velallinen ei saa asettaa vakuutta velkajärjestelyn

piiriin kuuluvasta velasta. Vakuudenasettamiskiellolla halutaan näin estää jonkun velkojan suosinta. Velallisella on oikeus irtisanoa vuokrasopimus, eikä hänellä ole velvollisuutta irtisanomisaikaan kohdistuvan vuokran lisäksi suorittamaan muuta korvausta sopimuksen ennenaikaisen päättymisen vuoksi. Tuomioistuimien voi määrätä velkajärjestelylain mukaiset kiellot voimaan väliaikaisena jo ennen velkajärjestelyn aloittamista, jos velalliseen kohdistetaan jo ulosottoa. Väliaikainen kiello voidaan antaa velkojia kuulematta. (Rikalainen & Uitto 2008, 289 – 291.)

Maksuvaralla tarkoitetaan sitä rahamäärää, jonka velallinen kykenee kuukausittain käyttämään velkajärjestelyn piiriin kuuluvien velkojen maksamiseen. Velallisen nettotuloista vähennetään asumiskustannukset, lapsen päivähoitomenot, 18 vuotta täyttäneen lapsen koulutusmenot, velallisen maksama elatusapu sekä muut välttämättömät elinkustannukset. Jäljelle jäävällä erotuksella velallisen tulee maksaa velkajärjestelyn piiriin kuuluvia velkoja joka kuukausi. (Rikalainen & Uitto 2008, 297.)

Tuomioistuin laatii maksuohjelman, joka on voimassa yleensä viisi vuotta. Velallisen on käytettävä velkojensa maksuun kaikki välttämättömien elinkustannusten jälkeen jäävät tulonsa ja myytävä kaikki muu kuin perusturvaan kuuluva omaisuutensa. Perusturvaan kuuluvat asuntoirto, henkilökohtaiset käyttötavarat ja työvälineet sekä omistusasunto. Jos velallinen saa pitää omistusasuntonsa, tuomioistuin voi vahvistaa maksuohjelman kymmeneksikin vuodeksi.

Maksuohjelmassa voidaan:

- muuttaa velkojen maksuaikataulua,
- alentaa korkoa,
- alentaa erääntyntä viivästyskorkoa,
- määrätä, että velallinen maksaa ensin velan pääoman ja vasta sen jälkeen koron,
- alentaa velan määrää tai
- poistaa velan maksuvelvollisuus kokonaan.

Jos velallinen ei noudata maksuohjelmaa, se voi raueta. Velallisen on ilmoitettava maksukykynsä paranemisesta velkojille. (Suojanen ym. 2006, 483). Velallisella on koko maksuohjelman ajan myötävaikutusvelvollisuus, joka edellyttää tulojen seuraamista. Jos maksukyky paranee tai velallinen saa kertaluontoisen suorituksen, joka on enemmän kuin kulloinkin oikeusministeriön asetuksella määrätään, on veloille suoritettava lisätilityksiä. Myötävaikutusvelvollisuus tarkoittaa myös ansaintamahdollisuuden säilyttämistä, jolloin ei voi kieltäytyä tarjotusta työstä, mikäli se on kohtuullista ottaen huomioon koulutus ja elämäntilanne. Velkojan pyytäessä on lisäsuoritusvelvollisuudesta esitettävä selvitys maksuohjelman aikana ja vielä kolme kuukautta sen päättymisen jälkeenkin. (Rikalainen & Uitto 2008, 297.)

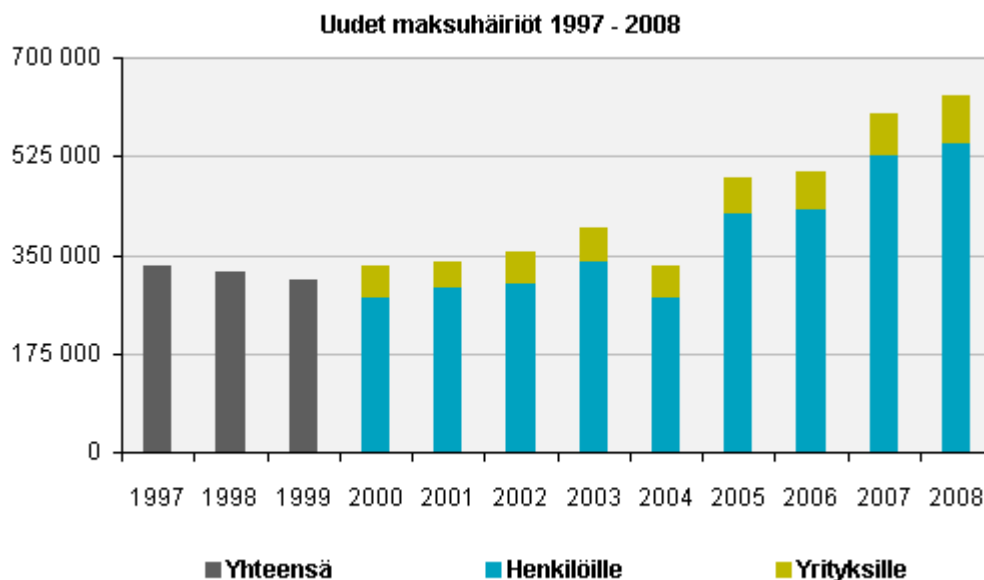
Jos taas maksukyky heikkenee, on maksun suorittamista oikeus lykätä maksuohjelman keston aikana enintään kolmen kuukauden maksuvelvollisuutta vastaavalla määrällä. Velkojalle on aina tehtävä selvitys lykkäyksestä ja syistä. Maksuerät maksetaan maksuohjelman jatkeena myöhemmin. Maksuohjelman päättymispäivän jälkeen velallinen vapautuu lopuista veloistaan. Erillistä ilmoitusta päättymisestä ei tule. (Kuluttajavirasto 2008 a).

Yksityishenkilön velkajärjestelyn vaiheet:

- 4) Velallisen sovintoneuvottelut velkojen kanssa
- 5) Velkajärjestelyhakemuksen laadinta
- 6) Velkajärjestelyhakemuksen toimitus käräjäoikeudelle
- 7) Velkajärjestelyn aloittamispäätös: viivästyskoron kertyminen lakkaa
- 8) Maksuohjelman valmistelu
- 9) Maksuohjelman vahvistaminen: paljonko velallinen maksaa eri velkojille ja realisoidaanko omaisuutta
- 10) Maksusuoritusten seuranta: muuttaminen tai raukeaminen
- 11) Velkajärjestelyn päättyminen: velallinen saa loppuvelat anteeksi. (Rikalainen & Uitto 2008, 279.)

4. NUORTEN MAKSUHÄIRIÖT KAINUUSSA

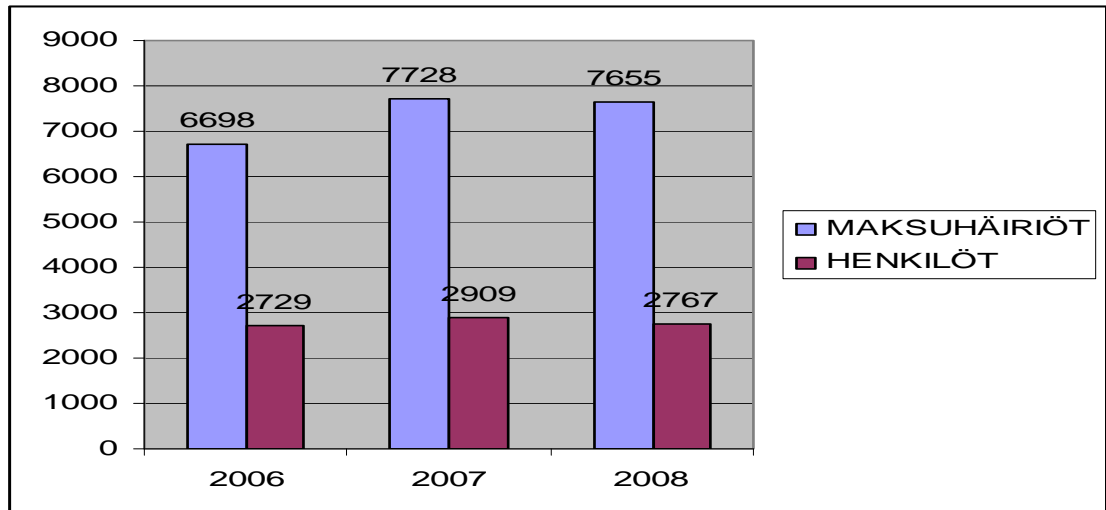
4.1 Maksuhäiriöt, velkomistuumiot ja ulosotot Suomessa ja Kainuussa

Kuvio 2. Suomen asiakastiedon luottotietokantaan rekisteröidyt maksuhäiriömerkinnät vuosina 1997 - 2008 koko Suomessa. (Suomen Asiakastieto Oy 2009).

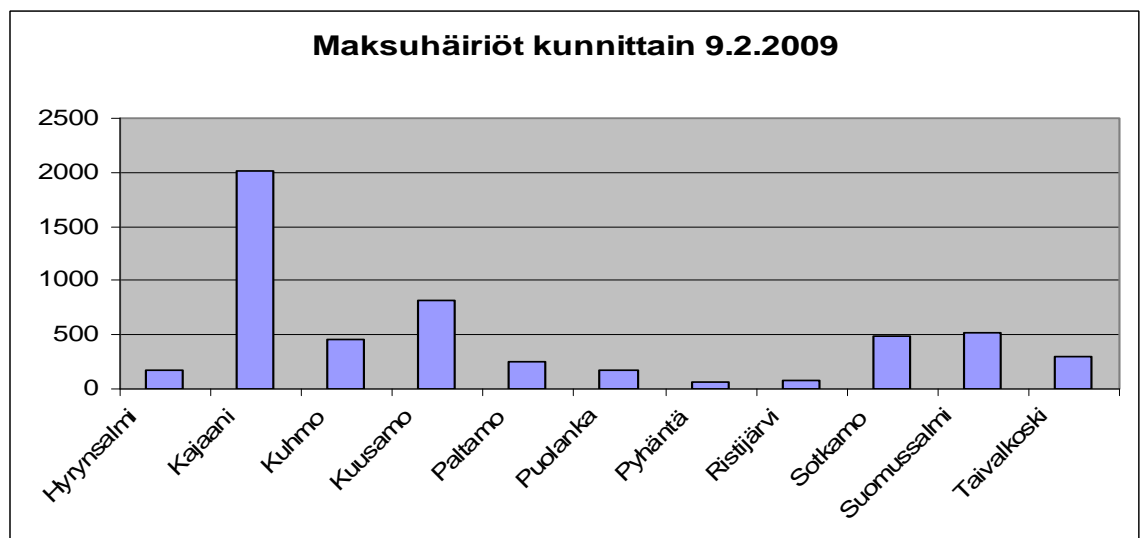
Yksityishenkilöiden maksuhäiriömerkinnät ovat kasvaneet voimakkaasti 2000 – luvun alusta alkaen (kuvio 2), samoin kuin velkomistuumiot. Uusia maksuhäiriömerkintöjä oli vuoden 2008 lopussa yksityishenkilöillä 543 713 kpl. Maksuhäiriöisten henkilöiden lukumäärä on sen sijaan Asiakastiedon mukaan laskenut 16 842 henkilöllä, ollen vuoden 2008 lopussa 292 454 henkilöä. Luku pitää sisällään merkinnät useamman vuoden ajalta. Tilastoista on luettavissa, että useita maksuhäiriömerkintöjä on kasaantunut samoille henkilöille. Vuonna 2008 tuli maksuhäiriömerkintöjä noin 192 000 henkilölle. (Packalén, K. 2009).

Suomen asiakastieto Oy:n Service Manager Kim Packalénin mukaan 18 – 30 – vuotiaista noin 49 000 henkilöä sai maksuhäiriömerkinnän vuonna 2008 Suomessa. Kaikista maksuhäiriömerkinnöistä alle 30 -vuotiaiden osuus on noin 25 prosenttia. (Suomen Asiakastieto Oy. 2009). Kainuun osalta ei vastaavaa lukua ko. ikäryhmästä ole saatavissa.

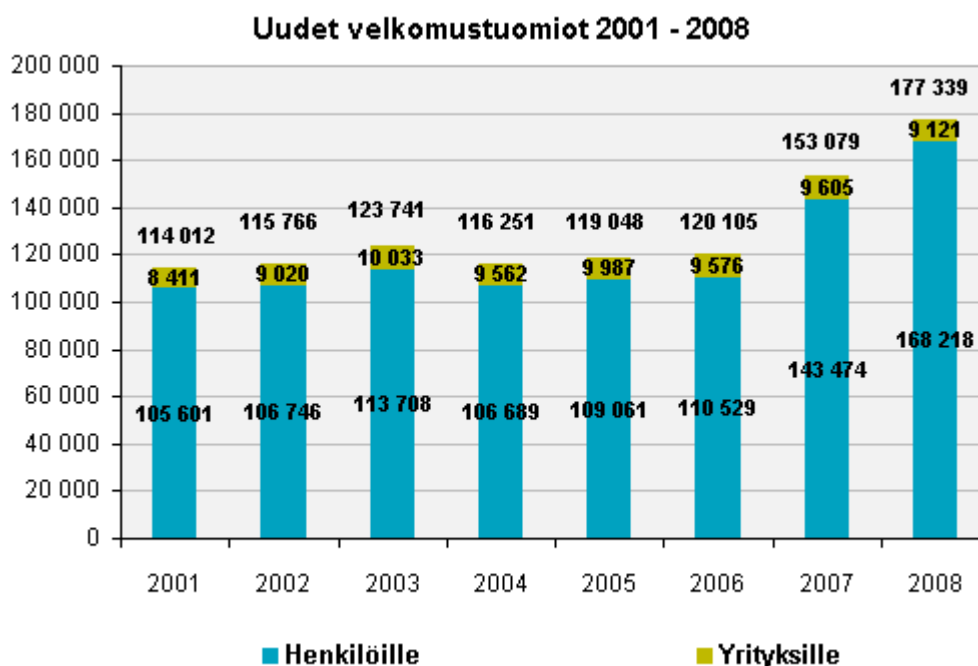
Kuvio 3. Suomen Asiakastiedon tilasto Kainuun alueen maksuhäiriöistä ja maksuhäiriömerkinnän omaavien henkilöiden määristä vuosina 2006 – 2008. (Packalén, K. 2009).

Kainuun alueella maksuhäiriömerkinnät ovat laskeneet hieman vuonna 2008 verrattuna edelliseen vuoteen (kuvio 3). Asukaslukuun suhteutettuna Kainuun talous- ja velkaneuvonnan toiminta-alueella oli maksuhäiriömerkintöjä 7,4 prosenttia. Koko maan tasolla vastaavaksi prosenttiluvuksi saadaan 10,21 prosenttia. Maksuhäiriömerkintöjen lasku on jatkunut edelleen vuoden 2009 alussa. Kainuun talous- ja velkaneuvonnan toiminta-alueella tilastoititiin 9.2.2009 maksuhäiriömerkintöjä yhteensä 5340 kpl, joista 2020 kpl oli Kajaanissa. (kuvio 4). (Kainuun talous- ja velkaneuvonta. 2009).

Kuvio 4. Maksuhäiriömerkinnät kunnittain Kainuun maakunta -kuntayhtymän talous- ja velkaneuvonnan toiminta-alueella.

Kajaanin käräjäoikeudessa käsiteltiin 2637 summaarista velkomisasiaa vuonna 2008. Tämä luku pitää sisällään koko ikäjakautuksen ja kaikki asiatyypit. (Kajaanin käräjäoikeus 2009.) Velkajärjestelyhakemuksia Kajaanin käräjäoikeuteen tuli 53 kpl vuonna 2008 ja uusia asiakkaita Kajaanin velkaneuvontaan 231 kpl. (Yli-Lontinen, T. 2009.) Kajaanin ulosottovirasto toimenpani luonnollisille henkilöille Kainuun alueella 6854 ulosottoa. (Kajaanin ulosottovirasto 2009)

Kuvio 5. Suomen asiakastiedon luottotietokantaan rekisteröidyt velkomustuomiot vuosina 2001 – 2008 koko Suomessa. (Suomen Asiakastieto Oy 2009).

Käräjäoikeuden velkomistuumio on peruste saatavan yksityisoikeudelliselle ulosotolle. Asiakastiedon tilastojen mukaan tuomioista 45 % annettiin tili- ja kertaluotto sekä rahoitussaatavista yleensä. Luokittelemattomia saatavia oli 24,8 %, huoneiston vuokra- ja vastikesaatavia 9,8 % sekä televiestintäsaatavia 9,7 %. Pienimpinä ryhminä olivat takausvastuut, vakuutusyhtiön saatavat ja pankkiluotot, yhteensä 1,9 %. (Suomen asiakastieto. 2009.) Tuomioiden määrä nousi edelliseen vuoteen verrattuna 24 744 kpl (kuvio 5).

4.2 Nuorten maksuhäiriöt Kainuussa -tutkimuksen toteutus ja menetelmät

Tutkimus toteutettiin Kainuun maakunta – kuntayhtymän talous- ja velkaneuvonnan avustamana 1.9.2008 – 31.5.2009. Kohderyhmänä tutkimuksessa olivat kainuulaiset 18 – 30 -vuotiaat velkaneuvontaan yhteyttä ottaneet nuoret aikuiset. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kainuulaisten nuorten aikuisten rahan käytön ongelmia, seuraamuksia ja selviytymistä näistä ongelmista. Velkaongelmaisten auttavana tahona luonnollinen yhteistyökumppani tutkimukseen oli talous- ja velkaneuvonta.

Tutkimus suoritettiin strukturoituja monivalintakysymyksiä sisältävänä lomakekyselynä (liite 1). Vaihtoehdot helpottavat löytämään oikean vaihtoehdon ja samalla se toimii muistilistana tutkittaville henkilöille. Avoimilla kysymyksillä saattaisi moni asia unohtua merkitsemättä lomakkeeseen. Kyselylomake oli kaksisivuinen.

Tutkimuksen ongelmakohdaksi muodostui tutkimukseen vastanneiden vähäinen määrä. Velkaneuvojat olivat jakaneet lomakkeen 20:lle velkaneuvonnassa asioineelle henkilölle. Heistä ainoastaan neljä henkilöä vastasi kyselyyn, jolloin vastausprosentiksi saatiin 20 %. Yhdestä vastauksesta oli myös jäänyt huomioimatta lomakkeen toinen sivu.

Vähäisen vastausprosentin vuoksi tutkimuksen luotettavuutta varmistettiin haastattelemalla Kainuun maakunnan talous- ja velkaneuvonnan velkaneuvojaa Esa Juntusta. Haastattelu toteutettiin teemahaastatteluperiaatteella (liite 2). Teemahaastattelukysymykset lähetettiin etukäteen sähköpostitse velkaneuvontaan ja velkaneuvojan haastattelu toteutettiin 11.5.2009 velkaneuvonnan tiloissa aiemmin lähetettyjen kysymysten pohjalta. Vastausten oikeellisuuden tarkistamiseksi velkaneuvoja sai kirjoitetut tulokset luettavaksi sähköpostin kautta. Haastattelua ei nauhoitettu, koska haastateltavia oli vain yksi henkilö. Nauhoittaminen olisi ollut paikallaan, jos haastateltavat olisivat olleet asiakkaita, heitä olisi ollut monta ja raporttoitaessa olisi käytetty suoria lainauksia asiakkaan vastauksista.

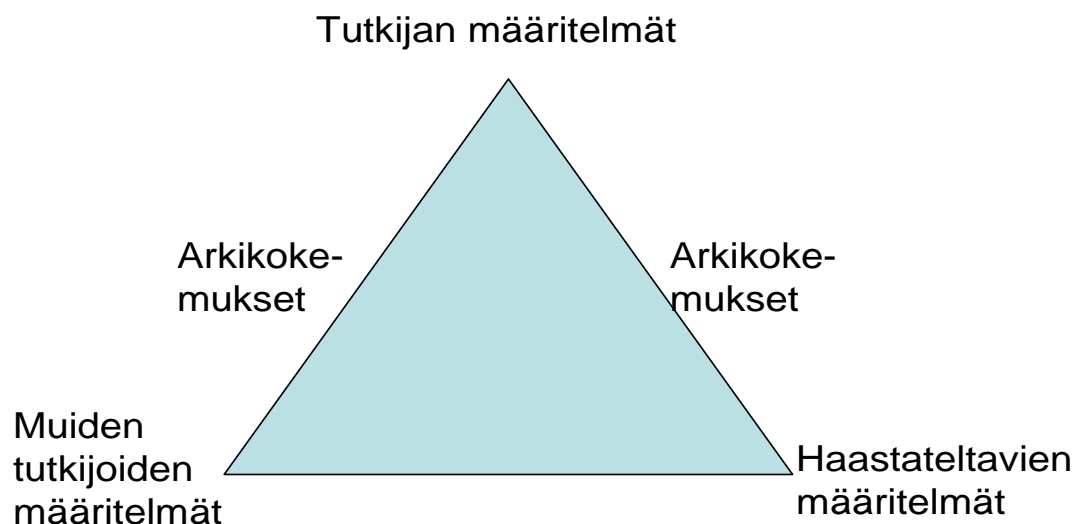
Tutkimukseni pääteemat ovat maksuhäiriöiden määrät, maksuhäiriöiden seuraamukset, syyt velkaantumiseen ja ratkaisukeinot velkaongelmista selviämiseen. Maksuhäiriöiden seuraamukset saattavat olla syy ottaa yhteyttä velkaneuvontaan. Talous- ja velkaneuvonta selvittää keskusteluissa velkaantumisen syitä, joten velkaneuvojaa haastattelemalla voidaan saada luotettavaa tietoa kainuulaisten nuorten aikuisten velkaantumisesta.

Kvalitatiivinen ote tuo kuuluviin sosiaalisesti syrjäytyneiden ryhmien näkemyksen, kun taas kvantitatiivinen ote tuo esille heihin kohdistuvan vääryyden laajuuden ja syrjäytymisen as-teen. Haastattelua käytetään tutkimusmenetelmänä, koska tutkimuksen aihe tuottaa monita-hoisia ja moniin suuntiin viittaavia vastauksia. Haastattelua voidaan käyttää kartoitukseen, sillä saadaan uusia hypoteeseja ja se voi osoittaa ilmiöiden välisiä yhteyksiä. Aihealueet ovat myös arkoja ja vaikeita. (Hirsjärvi & Hurme 2000. 27, 35 – 36.)

Teemahaastattelu kohdennetaan tiettyyn teemaan. Haastattelussa korostetaan haastateltavien elämysmaailmaa ja heidän määritelmiään tilanteesta. Teemahaastattelu sisältää hahmotelman, mitä kysyä, mutta ei kovinkaan tarkkarajaista suunnitelmaa siitä, miten kysyä. (Hirsjärvi & Hurme 2000. 47 – 48, 102.)

Aineisto analysoidaan samanaikaisesti aineiston keruun, tulkinnan ja raportoinnin kanssa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineisto säilyttää sanallisen muotonsa. (Hirsjärvi & Hurme 2000. 136) Tutkimusote on induktiivinen: se päättyy yksityisistä havainnoista yleisiin merki-tyksiin. Tutkimusprosessissa tutkija lähtee liikkeelle esim. litteroiduista haastatteluista, tulkit-see lähilukuisesti tätä havaintomateriaalia ja nostaa siitä analyysin ja vertailevien muistiin-panojensa avulla merkittäviksi katsottavia teemoja yleisemmiksi luokittelukategorioik-si. (Hirsjärvi ym. 246.)

Validius selvittää, koskeeko tutkimus sitä, mitä sen on oletettu koskevan (kuvio 6).

Kuvio 6. Rakennevalidius. (Hirsjärvi & Hurme 2000. 188.)

Reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta. Kaksi arvioijaa voi päätyä samaan tulokseen tai samaa henkilöä tutkitaan eri tutkimuskerroilla ja saadaan sama tulos. (Hirsjärvi ym. 2001, 213.)

4.2.1 Teemahaastattelun tulokset

Nuorten aikuisten osuus Kajaanin velkaneuvonnan uusista asiakkaista vuonna 2008 oli 15 prosenttia. Uusia asiakkaita tuli kaiken kaikkiaan 231 henkilöä, joista 18 – 30 -vuotiaita oli 33 henkilöä. Puhelimitse yhteyttä ottaneita asiakkaita on 35 prosenttia. Näistä henkilöistä ei ole ikätietoja saatavissa. Nuorten aikuisten velkaneuvonnan tarve on lisääntynyt kevään aikana ja odotetaan lisääntyvän tulevaisuudessa. Keväällä 2009 uusista asiakkaista on viisi prosenttia alle 30 -vuotiaita.

Nuorten aikuisten velkamäärän osalta ei Kainuun velkaneuvonnassa ole saatavissa tarkkaa tilastoa, mutta velkaneuvojan tuntuman mukaan summat jäävät alle 20 000 eur. Keskiarvo koko asiakaskunnan velkamäärästä on 46 694 eur. Koko asiakaskunnasta 50 prosentilla on velkaa alle 20 000 eur ja yli 200 000 euron velan omaavia asiakkaita on 5,7 prosenttia.

Velkaneuvonnassa asioivilla nuorilla on harvoin maksuhäiriömerkintöjä. Syy yhteydenottamiseen velkaneuvontaan on juuri pelko luottotietojen menetyksestä. Nuoret aikuiset osaavat ottaa ajoissa yhteyttä velkaneuvontaan. Usein tieto talous- ja velkaneuvonnasta on saatu ulosottomiehen kautta. Media kuten televisio, radio ja sanomalehdet ovat uutisoineet ja jakanee tietoa taantumien aikana talous- ja velkaneuvonnasta. Velkaneuvontaan yhteydenoton syynä on myös joskus maksuhäiriömerkinnän vuoksi saamatta jäänyt opintolaina.

Kysyttäessä velkaneuvojalta, miten nuoret suhtautuvat maksuhäiriömerkintään, saatiin vastaukseksi asiakkaiden vastaavan mm. ”ihan sama, ei kiinnosta”. Tämä on merkki psykologisesta lamaantumisesta ongelmien kasaantuessa. Asiakkailla on myös tiedon puutetta luottotietomerkinnoista, koska he usein ymmärtävät maksuhäiriömerkinnän säilyvän luottotiedoissa ikuisesti.

Asioiden käsittely velkaneuvonnassa vie aikaa 0,5 – 1 vuotta. Nuorten aikuisten on vaikeaa ymmärtää tätä asiaa, koska nuoret haluavat ratkaisun ongelmiin heti. Velkaneuvontaan tulee joskus negatiivista palautetta hitaudesta. Positiivista palautetta tulee myös silloin tällöin.

4.2.2 Ylivelkaantumiseen johtaneet syyt ja seuraukset

Pikavipit eivät ole Kainuussa yleisin syy velkaongelmiin. Yleisimpänä syynä on kodin rahoittaminen lainarahalla. Kotiin hankitaan kodinkoneita ja huonekaluja. Yksinomaan asuntolaina on harvoin syynä ylivelkaantumiseen, mutta asuntolaina yhdessä kulutusluottojen ja osamaksujen kanssa aiheuttaa velkakierteen. Elinkustannuksia rahoitetaan luotoilla ja auto, usein tuloihin nähden liian kallis, hankitaan osamaksulla. Asuntolainat yksin tuottavat harvoin ongelmia, koska on mahdollista käyttää vapaakuukausia, korkosidonnaisuutta voi vaihtaa ja laina-aika joustaa.

Toiseksi yleisin syy nuorten velkaantumiseen on työttömyys ja maksamatta jäänyt opintolaina. Eroa työttömän ja työssä käyvän velkaantumisen välillä ei erityisesti ole. Luottoa otetaan työssä ollessa ja kun jäädään työttömäksi, laina jää hoitamatta.

Naisten velkaantumisen syynä ovat usein postimyyntiostokset. Postimyyntin kautta tilataan kenkiä, vaatteita ym. kulutustavaraa. Samoin lehtimaksuja jää maksamatta. Miehillä on enemmän maksamatta jääneitä elatusapuvelkoja tai tekniikkaan ja kodin elektroniikkaan liittyviä maksamattomia laskuja. Sakkoja, opintolainaa ja kulutusluottovelkoja on sekä miehillä että naisilla.

Velkaongelmiin liittyy usein myös alkoholin käyttö, mihin taas syynä voidaan pitää lisääntyntä vapaa-aikaa. Netti pokeri ja peliongelmarippuvuus näkyvät myös Kainuun velkaneuvonnassa. Avoerot aiheuttavat velkaongelmia. On pareja, missä velka on otettu toisen nimissä, koska toisella on ollut merkintä luottotiedoissa. Avoerossa nämä velat jäävät velkapaperiin nimensä allekirjoittaneen maksettavaksi toisin sanoen velkaneuvojan sanoin ”puurot ja vellit ovat sekaisin”. Ongelmia aiheuttavat myös perheen sisäiset ongelmat ja riita raha-asioista.

Maksamatta olevat laskut lisäävät unettomuutta ja keskusteluissa tulee esille myös masennus ja ahdistuneisuus. Jos merkkejä ahdistuneisuudesta on havaittavissa (itsetuhoisia ajatuksia, asiakas pelkää liikkua kaupungilla päivisin), velkaneuvoja ottaa asian esille ja asiakasta ohjataan ottamaan yhteyttä terveyskeskukseen.

4.2.3 Ratkaisukeinot

Yleisin ratkaisukeino velkaongelmien hoitamiseksi on vapaaehtoinen velkajärjestely. Toisena vaihtoehtona on usein, ettei asialle voida tehdä mitään. Jos asiakas on työtön, hän ei ole hakenut kouluun, on keskeyttänyt koulun tai hänet on erotettu koulusta esim. huumeiden takia, ei ole mahdollisuutta harkinnanvaraiseen toimeentulotukeen.

Opintolaina jää saamatta, jos luottotiedoissa on pienikin merkintä. Ongelmaan voi velkaneuvonnan ohjeiden mukaan hakea ratkaisua kunnan sosiaalitoimen kautta. Harkinnanvaraista toimeentulotukea myönnetään lyhytaikaiseen opiskeluun, jos aikaisempaa ammattia ei ole. Jos ammatillinen perustutkinto on jo olemassa tai opiskelu on pitkäkestoista, harkinnanvaraista toimeentulotukea ei yleensä myönnetä. Tässä tapauksessa velkaneuvonta suosittelee asiakasta hankkimaan oppisopimuspaikkaa, missä opiskelu yhdistetään työhön ja oppisopimusalalta maksetaan palkkaa. Velkaneuvonta ohjeistaa hakemaan työtä aktiivisesti.

Ratkaisukeinon valintaan vaikuttaa velan määrä. Takuu-Säätiön raja takaukselle on 34 000 euron velkamäärä. Kirkon avustuksia myönnetään pienivelkaisille. Lainamäärä voi olla korkeintaan 3300 eur, mistä summasta puolet saadaan akordina. Seurakunta myöntää avustusta omista varoista 850 eur, jolloin velkojen määrä voi olla 1700 eur.

Velkajärjestelylain mukaista velkajärjestelyä voidaan käyttää, kun asiakkaan olosuhteet ovat vakiintuneet. Velkajärjestelyä ei voida myöntää alle kaksi vuotta jatkuneen työttömyyden, sairauden, vankeuden, opintojen, karenssin tai äitiysloman vuoksi.

4.3 Kyselyn ja haastattelun yhteensovittaminen

Lomakekyselyyn vastasi kaksi naista ja kaksi miestä. Heistä kaksi oli työssä ja kaksi työttömänä. Yhdellä vastaajista velkamäärä oli yli 50 000 eur, kahdella heistä 10 001 – 50 000 eur ja yhdellä alle 1000 eur. Kahdella vastaajista oli maksuhäiriömerkintä luottotiedoissa.

Kaikilla kyselyyn osallistuneilla on maksamattomia kännykkälaskuja. Velkaneuvojan haastattelun mukaan pikavipit eivät ole kainuulaisten ongelma, mutta kyselyyn vastanneista kolmella neljästä oli pikavippivelkoja, samoin myös osamaksuvelkaa oli kolmella. Luottokorttivelkaa oli vastaajista kahdella ja myös opintolainaa oli vastaajista kahdella henkilöllä. Yhdellä kyselyyn vastanneesta oli sairaalamaksuvelkaa. Asunto- ja opintolainan lisäksi otetut luottokortti-

velat, osamaksut ja pikavipit olivat johtaneet ylivelkaantumiseen. Velkaantumisen syinä vastaajien näkemyksen mukaan oli ero avopuolisosta, työttömyys tai määräaikaiset työsuhteet sekä sairaus.

Maksuhäiriö oli vaikuttanut kännykkäliittymän ja lainan saantiin. Sähkösoitus oli solmittu ainoastaan ennakkomaksua vastaan. Yhdellä vastaajista oli asunnon saaminen estynyt yksityiseltä vuokranantajalta, mutta asunto oli järjestynyt kaupungin kautta. Yksi vastaajista arvioi maksuhäiriön vaikuttavan tulevaisuudessa erityisesti suurina takuumaksuina.

Velkaongelmia on hyvin erilaisia, joten myös kyselyn vastaukset erosivat toisistaan. Velkaneuvojalla on laajempi näkemys velkaongelmista, syistä, seurauksista ja ratkaisukeinoista, kuin mitä kyselyn vastausten perusteella voi päätellä. Kysely tuo esille kuitenkin asiakkaiden täysin oman näkemyksen, tosin valmiiden vaihtoehtojen pohjalta.

Lähemmän tarkastelun kohteeksi nostan vastauslomakkeen, missä velkamäärä on yli 50 000 eur ja vastaajan tulot ovat 1001 – 1500 eur. Summa sisältää asuntolainan lisäksi pikavippiä, opintolainaa, kännykkälaskun, luottokorttivelan ja osamaksuvelan. Haastattelussa tuli esille, ettei asuntolaina yksin aiheuta velkaongelmaa, koska asuntolainat ovat joustavia. Asuntolainan lisäksi tulisi jäädä myös elämiseen varaa, ja tässä vastaaja on rahoittanut elinkustannuksiinsa erilaisilla lisäluotoilla. Asiakkaan vakiintuneen elämäntilanteen perusteella hänelle tehtiin velkaneuvonnassa velkajärjestelyhakemus. Uudella maksusuunnitelmalla vastaajalla on mahdollisuus selvittää mahdottomaksi käyneestä velkakierteestä yleensä viiden vuoden aikana.

Pienikin velkamäärä aiheuttaa ongelmia, jos tulot ovat pienet. Kyselyyn vastanneella miehellä alle 1000 euron velkamäärä on aiheuttanut ylivelkaantumisen, koska vastaajan tulot ovat alle 500 eur. Velka on aiheutunut kännykkälaskusta ja pikavipistä. Vastaajan maksuvaikkeuksien taustalla on sairaus. Velkaneuvonnan ratkaisumallina veloista selviytymiseen on seurakunnan myöntämä avustus. Haastattelututkimuksen mukaan seurakunta voi myöntää avustusta omista varoista 850 euroon saakka.

5. YHTEENVETO JA POHDINTA

Maksuhäiriöt ja velkaongelmat ovat lisääntyneet viime vuosina jatkuvasti. Vuoden 2009 alussa maksuhäiriömerkintöjen kasvu on ollut jopa räjähdysmäistä. Talous- ja velkaneuvonta antaa asiantuntija-apua velkaongelmista selviämiseen ja tässä taloustilanteessa neuvonnan tarve on lisääntymään päin.

Kainuulaisten 18 – 30 -vuotiaiden maksuhäiriömerkintöjä ei ole erikseen tilastoitu, mutta kaikki ikäluokat mukaan lukien maksuhäiriöitä oli Kainuussa 7655 kpl vuoden 2008 lopussa. Väkilukuun suhteutettuna maksuhäiriömerkintöjä näyttäisi olevan Kainuussa hieman vähemmän muuhun Suomeen verrattuna. Yhdellä henkilöllä oli keskimäärin 2,8 eri maksuhäiriömerkintää, joten maksuhäiriömerkinnät kerääntyvät samoille henkilöille. Nuorten aikuisten osuus Kainuun talous- ja velkaneuvonnan uusista asiakkaista keväällä 2009 on viisi prosenttia. Puolella kaikista velkaneuvonnan asiakkaista velkasummat jäivät alle 20 000 euron ja yli 200 000 euron lainamääriä on 5,7 prosentilla asiakkaista.

Maksuhäiriöiden määrä Kainuussa on tammikuun aikana laskenut eri lähteistä saatujen tilastojen mukaan 2315 kappaletta. Vertailukohteina ovat Suomen Asiakastiedon tilasto Kainuun alueen maksuhäiriöistä vuodelta 2008 sekä Kainuun talous- ja velkaneuvonnan luvut helmikuulta 2009, missä vertaillaan määrää kunnittain. Opinnäytetyössä jää selvittämättä, mistä näin iso pudotus maksuhäiriöiden määrässä johtuu. Asia tulisi tarkentaa ja selvittää perusteellisemmin, vastaavatko tilastot alueellisesti tosiaan. Syynä voi olla myös vanhojen maksuhäiriömerkintöjen poistaminen tilastoista vuoden vaihteen jälkeen.

Pikavipit eivät ole kainuulaisten ongelma niin suuressa määrin kuin sitä koko valtakunnan tasolla pidetään. Oikeusministeriö on antanut eduskunnalle lakiesityksen kuluttajansuojalain 7 luvun muuttamiseksi siten, että yöllä otettu pikaluotto voidaan nostaa vasta aamulla. Tosin Suomen kuluttajansuojalaissa on ollut jo 1970 -luvulta alkaen säännös peruutusoikeudesta 14 päivän sisällä, mutta luonnollisesti jo nostettu raha ja ehkä jo yöllä käytettykin on huomattavasti vaikeampi palauttaa pikaluottoyhtiölle kuin vielä nostamaton laina. Alkoholi-ongelmat ovat usein yhteydessä velkaantumiseen ja ainakin tässä kohdassa näyttäisi kuluttajansuojalaki puuttuvan ongelmaan.

Yleisin velkaantumisen aihe Kainuussa on asunto ja kodin rahoittaminen lainarahalla. Markkinakorot ovat laskeneet viimeisen puolen vuoden aikana huimasti, mistä kertoo myös melkein neljä prosentin inflaation lasku syksystä 2008 maaliskuulle 2009. Opinnäytetyötä aloitta-

essani korot olivat korkeimmillaan yli viiden prosentin, kun taas nyt lopettaessani markkina-korot ovat laskeneet alle kahden prosentin. Suuria asuntolainoja omaaville korkojen lasku helpottaa huomattavasti lainojen hoitamista. Suuret asuntolainat eivät näytä olevan yksin syy velkaantumiseen, vaan lainan lisäksi on otettu muita luottoja elinkustannusten rahoittamiin. Yhtäläisyyksiä kainuulaisten velkaantumisessa löytyy valtakunnan tasolla tehtyihin tutkimuksiin nuorten kulutuskäyttäytymisestä: tavoitellaan tiettyä elintasoja hankkimalla esimerkiksi tuloihin nähden aivan liian kallis auto.

Toisena syynä on työttömyyden aiheuttama opintolainojen maksamatta jättäminen. Tämän voisi tulkita myös mielipiteen ilmaisuna yhteiskunnalle: koulutukseen on panostettu ja siihen on uhrattu aikaa ja rahaa, mutta turhaan. Kainuun alueella työttömyysluvut ovat edelleen maan korkeimpia, mikä näkyy myös opintolainojen maksuongelmissa. Tämä taantuma saattaa koetella kuitenkin vielä enemmän suurempien teollisuuskaupunkien ja vientiyriyten työllisyystilannetta, mikä vastaavasti näkyy myös suurten kaupunkien velkaneuvonnassa lisääntyvänä neuvontatarpeena.

Maksuhäiriömerkinnät vaikeuttavat elämää monin tavoin ja pelko luottotietojen menetyksestä onkin yksi syy ottaa yhteyttä velkaneuvontaan. Huomioitavaa on, että nuoret aikuiset osaavat yleensä ottaa yhteyttä ajoissa velkaneuvontaan, ennen kuin ylivelkaantuminen aiheuttaa maksuhäiriömerkintöjä. Maksuhäiriömerkinnän vuoksi joudutaan maksamaan takuumaksuja etukäteen. Tällä toimenpiteellä velkoja turvaa saatavansa, ellei velallinen huolehdi maksuistaan. Nuorelle aikuiselle työstä maksettava palkka on ehdoton edellytys elinkustannusten kattamiseksi, mutta jos maksuhäiriömerkinnän vuoksi työn saanti vaikeutuu, on nuori todella hankalan tilanteen edessä. Tosin yleensä vain rahavastuussa olevien työntekijöiden luottotiedot tarkastetaan, joten työtä on mahdollista saada muilta aloilta.

Suomen Asiakastieto Oy pitää Suomessa luottotietorekisteriä. Luottotietolaissa on määritelty, mitä tietoja luottotietorekisteriin voi tallettaa, milloin maksuhäiriömerkinnät on poistettava luottotiedoista ja mihin tarkoitukseen henkilöluottotietoja voi luovuttaa. Velallinen voi pyytää ns. ref- tai positiivisen merkinnän lisäämistä luottotietoihin, kun maksu on suoritettu. Automaattisesti maksun suorittamisesta ei tule merkintää luottorekisteriin.

Neuvottelu ajoissa velkojen kanssa ehkäisee velkaongelmiin ajautumista. Asuntolainoissa voi laina-aikana yleensä muuttaa korkosidonnaisuutta, pyytää vapaakuukausia lyhennyksistä tai jatkaa lainan takaisinmaksuaikaa. Lyhennyksen maksutavan valinnallakin on merkitystä lai-

nojen hoitamiseen: jos käytettävissä olevat tulot ovat vähäiset, kiinteä tasaerä antaa joustoa laina-aikaan eikä kuukausittainen maksuerä muutu koron mahdollisesti noustessa.

Velkaongelmaiselle nuorelle reilun puolen vuoden odotusaika ongelmien ratkaisuun on pitkä, koska käsittely käräjäoikeudessa vie aina aikansa. Kajaanin käräjäoikeuteen tuli vuonna 2008 yhteensä 53 velkajärjestelyhakemusta. Velkajärjestelyyn pääsemistä voi verrata varsin hyvin lottovoittoon: maksusuunnitelman mukaisesti maksetut velat saattavat olla vain kolmasosa alkuperäisestä velkamäärästä tai jopa vähemmän. Velkojen maksu suhteutettuna velallisen maksukykyyn antaa mahdollisuuden velkaongelmista selviytymiseen. Velkajärjestelyä kutsuisinkin kuvainnollisesti ”oman talouden korkeakouluksi”. Seuraava tutkimuksen aihe voisi-kin olla velkajärjestelyn vaikutuksista oman talouden hallintaan jatkossa.

Velkaongelmat ovat aiheena arka alue, joten mahdollisuutta velkaneuvonnan asiakkaiden haastatteluun suoraan ei ollut. Lomakekyselyssä henkilöt pysyvät anonyymeinä, mutta strukturoituja kysymyksiä käyttäen vastaajien oma ääni ei pääse niin hyvin kuuluville, kuin haastattelussa. On mahdollista, että monet ovat kyllästyneitä vastaamaan erilaisiin tutkimuskyselyihin ja velkaneuvonnan asiakkaat saattavat olla myös velkaongelmien painaessa psyykkisesti lamaantuneessa tilassa, ettei kyselylomakkeisiin vastaaminen kiinnosta. Todennäköisesti tämän vuoksi vastausprosentti jäi pieneksi.

Velkaneuvojan haastattelu tuo tutkimukseen yleiskuvan kainuulaisten nuorten aikuisten velkaongelmista. Menojen oikea suhteuttaminen tuloihin on rahan käytön hallintaa. Taloustaantuma tuo rahan käytön hallintaan lisää haasteita. Lakisääteisen talous- ja velkaneuvonnan avulla voidaan löytää ratkaisu velkojen kasautuessa ongelmaksi.

KIRJALLISUUSLÄHTEET

Autio, M. Eresmaa, I. Heinonen, V. Koljonen, V. Paju, P. Wilska, T-A. 2002. Pakko riittää. Näkökulmia nuorten maksuhäiriöihin ja kulutukseen. Yliopistopaino.

Autio, M. & Paju, P. 2005. Kuluttava nuoruus

Erola, J. 1997. ”Täys roisto!” Luottotietotoiminnan sosiaaliset haitat ja oikeuttamisen ongelmat Suomessa. STAKES.

Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2000. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S, Remes, P, Sajavaara, P. 2001. Tutki ja kirjoita. Tummavuoren kirjapaino Oy.

Kaartinen, R. 2006. Miten ja mihin nuoret käyttävät pikavippejä ja muita kulutusluottoja. KTM Rahoitetut tutkimukset 10/2006

Koljonen, V & Römer-Paakkanen, T, 2000. ”...Silloin ei ois pitäny hölmöillä...” Oy Edita Ab.

Korhonen, J, Sokala, H, Ukkonen, J. 2004. Lukiolaisen taloustieto. Werner Söderström Oy.

Koskinen, S, Lohiniva-Kerkelä, M., Niemi, M., Nysten-Haarala, S., Plit, K. & Pulkkinen, M. 1993. Juridiikkaa velkaneuvojille

Kuivaniemi Olli, STT. Nuoret aikuiset ottaneet rivakasti lainaa. Kainuun Sanomat, 24.6.2008.

Lehto-Isokoski, H. 2008. Nuoren maksuhäiriömerkintä. Taloustaito 5, 36 – 38

Lindström J. 2005. Luotonvalvonta ja saatavien perintä. Talentum.

Nieminen, M. 2009. Velkajärjestelyajan lyhentämistä harkitaan. Helsingin Sanomat. 23.4.2009.

Pönkä, P. & Willman, P. 2005. Käytännön perintäopas. Edita.

Rikalainen, E & Uitto, T. 2008. Pakkokeinot ja saatavien perintä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Stauffer, S. 1993. Yksityishenkilön velkaopas

Suojanen, K, Savolainen, H, Vanhanen, P 2006. Opi oikeutta. Tradenomin käsikirja. KS-kustannus.

Talous- ja velkaneuvonnan esitteet.

Talous-Sanomat. Nuorten maksuhäiriöt räjähtivät kasvuun. 20.4.2009.

Turunen, J.2001. Tehokas perintä, käsikirja kiinteistöalalle. Kiinteistöalan kustannus.

Työ- ja elinkeinoministeriön tiedote 26.2.2009. Talous- ja velkaneuvonta siirrettävä oikeus-aputoimistoihin.

Valkama, E. 2004. Velkaneuvonta 2000 – luvun alussa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Yli-Lonttinen, T 2009 Peliriippuvuus ja pikavipit työllistävät velkaneuvonnassa. Kainuun Sanomat 9.3.2009.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Suomen Asiakastieto 2009 <http://www.asiakastieto.fi/asiakastieto/tilastot> (Luettu 15.4.2009).

Suomen Asiakastieto 2007 a. <http://www.asiakastieto.fi/luottoriski/Luottolista> 2007 (Luettu 11.5.2009).

Finlex 2008 <http://www.Finlex.fi/fi/laki/ajantasa/> (Luettu 11.10.2008).

Euroopan komissio 2008 http://ec.europa.eu/news/economy/080116_1_fi.htm Kulutus-luottomarkkinat avautuvat kilpailulle. (Luettu 22.9.2008).

Kainuun talous- ja velkaneuvonta 2009 a <http://maakunta.kainuu.fi/Talous-> ja velkaneuvonta (Luettu 15.4.2009).

Kuluttajavirasto 2008 a. <http://www.kuluttajavirasto.fi/Sosiaalinen> luototus(Luettu 12.10.2008).

Kuluttajavirasto 2009 b.[http://www.kuluttajavirasto.fi/Tietoa velkajärjestelystä](http://www.kuluttajavirasto.fi/Tietoa_velkajarjestelysta/)(Luettu 12.10.2008).

Kuluttajavirasto 2008 c.[http://www.kuluttajavirasto.fi/Maksuhäiriömerkintä vaikeuttaa elämää.](http://www.kuluttajavirasto.fi/Maksuhairiomerkinta_vaikeuttaa_elamaa/)(Luettu 12.10.2008).

Kuluttajavirasto 2008d.[http://www.kuluttajavirasto.fi/ Kulut kasvavat, jos maksaminen myöhästyy.](http://www.kuluttajavirasto.fi/Kulut_kasuvat_jos_maksaminen_myohastyy/)(Luettu 12.10.2008).

Kuluttajavirasto 2008 e [http://www.kuluttajavirasto.fi/ Ohjeita talouden suunnitteluun, maksamiseen ja velkojen hoitoon.](http://www.kuluttajavirasto.fi/Ohjeita_talouden_suunnitteluun_maksamiseen_ja_velkojen_hoitoon.) 2008).

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2009 a.<http://www.optula.om.fi> (Luettu 7.5.2009).

Oikeusministeriö 2009 a [http://www.om.fi/etusivu/julkaisut/tyoryhmämietintoja](http://www.om.fi/etusivu/julkaisut/tyoryhmamietintoja) (Luettu 15.4.2009).

Oikeusministeriö 2009 b <http://www.om.fi/etusivu/ajankohtaista> Pikaluottojen markkinointiin ja myöntämiseen esitetään tiukennuksia. (Luettu 6.5.2009).

Oikeusministeriö 2009 c. <http://www.oikeus.fi/ulosotto>. Palkan ulosmittaus. (Luettu 21.5.2009).

Packalén, K. 2009. Suomen Asiakastieto Oy. 27.4.2009.

Takuu-Säätiö 2008 a <http://www.takuu-saatio.fi>. Vapaaehtoiset järjestelyt (Luettu 10.10.2008).

Talous-Sanomat 2008 a <http://www.taloussanomat.fi> 20.1.2008 (Luettu 15.10.2008).

Talous-Sanomat 2009 b <http://www.taloussanomat.fi> Nuorten maksuhäiriöt räjähtivät kasvuun 20.4.2009 (Luettu 6.5.2009).

Työ- ja elinkeinoministeriö 2009 a tiedotteet. Talous- ja velkaneuvonnan arviointi. (Luettu 23.4.2009).

Tilastokeskus 2009 a <http://www.tilastokeskus.fi> Kuluttajahintaindeksi (Luettu 4.5.2009).

HAASTATTELUT

Juntunen, E. 2009. Kainuun maakunta -kuntayhtymä. Talous- ja velkaneuvoja. 11.5.2009

NUORTEN MAKSUHÄIRIÖT JA NIIDEN SEURAAMUKSET SEKÄ RATKAISUKEINOT
KAINUUSSA Kainuun maakunta – kuntayhtymä / Asiamiespalvelut Anne Ilkko / Kajaanin
ammattikorkeakoulu

Hyvä tutkimukseen osallistuva! Tutkimus on osa oikeustradenomitutkintoon sisältyvää opinnäyte-työtäni. Tutkimuksen kohteeksi on valittu Kainuun velkaneuvonnassa asioivia 18 – 30 v. henkilöitä ajalla 1.9.2008 – 31.5.2009 ja tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kainuulaisten nuorten aikuisten rahan käytön ongelmia, seuraamuksia ja selviytymistä näistä ongelmista. Tiedot käsitellään täysin luottamuksellisesti nimettöminä. Merkitse oheisiin väittämiin rastilla oikeat vaihtoehdot. Voit myös valita useita vaihtoehtoja, jos ne ovat kohdallesi sopivia valintoja.

1. ☐ nainen ☐ mies			
2. Ikä? vuotta			
3.	☐ työtön	☐ työssä	☐ opiskelija
	☒ hoitovapaa	☐ äitiysloma	☐ varusmiespalvelus
4. Millä tavalla asut tällä hetkellä?			
☐ yksin		☐ vanhempien luona	☐ parisuhteessa (avo- /avioliitossa)
5. Onko sinulla huollettavia lapsia?			
☐ ei		☐ on, montako?	
6. Jos sinulla on huollettavia lapsia, asuvatko he luonasi?			
☐ kyllä		☐ ei	
7. Tulosi tällä hetkellä kuukaudessa (netto)			
☐ alle 500 €	☐ 501 – 1000 €	☐ 1001 – 1500 €	☐ yli 1500 €
8. Millaisia velkoja sinulla on tällä hetkellä?			
☐ elatusmaksu	☐ kännykkälasku	☐ yritysvelka	
☐ luottokortti (esim. Visa)	☐ vuokra	☐ pelivelka	
☐ osamaksuvelka	☐ asuntolaina	☐ pikavippi	
☐ muu, mikä?	☐ verovelka	☐ opintolaina	
9. Velkamäärä?		☐ 1001 – 5000 €	☐ 10 001 – 50 000 €
☐ alle 1000 €		☐ 5001 – 10 000 €	☐ yli 50 000 €

☐ avo-/avioero ☐ shoppailu ☐ holtiton elämäntapa (juhliminen, alkoholin käyttö yms.)	☐ sairaus ☐ yritystoiminnan lope- tus ☐ muu, mikä?	☐ työttömyys ☐ määräaikaiset työsuhteet	
10. Onko sinulla maksuhäiriömerkintää luot- totiedoissa?		☐ on	☐ ei
11. Miten maksuhäiriöt ovat vaikuttaneet elämääsi?			
☐ kotivakuutus / liikennevakuutus ennakkomaksua vas- taan ☐ sähkösopimus ainoastaan ennak- komaksua vastaan	☐ en saa kännykkäliittymää ☐ lainan saaminen estyi ☐ opintolainan saaminen estyi	☐ en saanut työtä ☐ en saanut asuntoa ☐ jotenkin muuten, miten?	
12. Millaisen ratkaisumallin sait velkojen hoitamiseen velkaneuvonnan avulla?			
☐ velkajärjestely käräjäoikeudesta ☐ takuusäätiön takaus ☐ sopimukset velkojien kanssa, velkojen järjestely ☐ luottojen yhdistäminen ☐ avustukset (srk) ☐ omaisuuden myynti (esim.auto, moottoripyörä, asunto) ☐ en mitään ☐ muu, mikä?			

Kiitos vastauksistasi!

TEEMAHAASTATTELUKYSYMYKSET

- 1) Kainuun Sanomissa 9.3.2009 olleessa Tuija Yli-Lonttisen artikkelissa ”Peliriippuvuus ja pikavipit työllistävät velkaneuvossa” kerrottiin uusia asiakkaiden määristä velkaneuvonnassa vuosina 2005 – 2008. Vuonna 2008 Kajaanin velkaneuvontaan tuli 231 uutta asiakasta. Mikä on nuorten aikuisten 18 – 30 -vuotiaiden osuus tästä määrästä?
- 2) Erottuuko selvästi jokin ikäluokkaryhmä, joka muodostaa suurimman osan velkaneuvonnan asiakkaista?

Seuraavat kysymykset koskevat ainoastaan kainuulaisia 18 – 30 -vuotiaita nuoria aikuisia.

- 3) Mihin suuntaan nuorten aikuisten määrä on kehittynyt viime vuosina ja miltä kehitys on vaikuttanut kevään 2009 aikana?
- 4) Miten maksuhäiriömerkinnät tulevat esille velkaneuvonnassa?
- 5) Miten paljon maksuhäiriömerkintöjä on suhteessa velkaneuvonnan asiakasmääriin?
- 6) Tuleeko esille tapauksia, missä asiakkaan yhteydenoton ”lähtölaukauksena” velkaneuvontaan on maksuhäiriömerkinnän vuoksi saamatta jäänyt laina, esim. opintolaina? Miten usein?
- 7) Jos esim. opintolainan saaminen on estynyt maksuhäiriömerkinnän vuoksi, millaisen neuvon velkaneuvonnasta voi saada?
- 8) Miten nuoret aikuiset suhtautuvat maksuhäiriömerkintään?
- 9) Mistä syystä nuoret aikuiset ovat velkaantuneet? Yleisin syy?
- 10) Eroaako naisten ja miesten velkaantuminen toisistaan?
- 11) Millaisia eroavaisuuksia vai onko havaittavista eroa työttömän ja työssä olevan velkaantumisen välillä?
- 12) Onko havaittavissa pätkätöiden vaikututtavan velkaantumiseen?
- 13) Millaisista velkamääristä puhutaan nuorten aikuisten velkaantumisessa?
- 14) Asuntolainat saattavat olla hyvinkin suuria tänä päivänä. Aiheuttaako yksinomaan asuntolaina velkaongelmia?
- 15) Mikä vaikuttaa ratkaisukeinon valintaan?
- 16) Yleisin ratkaisukeino velkaongelmista selviämiseen? Voiko yleistää?
- 17) Ottavatko nuoret aikuiset mielestäsi riittävän ajoissa vai liian myöhään yhteyttä velkaneuvontaan?

- 18) Mistä nuoret aikuiset ovat saaneet tiedon velkaneuvonnasta? Tuleeko keskustelussa esille?
- 19) Liittyykö velkaongelmiin myös muita ongelmia esim. liiallinen alkoholin käyttö?
- 20) Tutkimusten mukaan velkaongelmat aiheuttavat masennusta ja ahdistusta. Tuleeko tämä asia keskusteluissa esille? Jatko-ohjaus esim. psykologille?
- 21) Saatto työstäsi asiakkailta palautetta? (esim. positiivista velka-ongelmien helpottuessa)